

Seksuelle overgreb mod børn i en daginstitution

En rapport om forebyggelse, opsporing og håndtering
af sager om seksuelle overgreb mod børn i daginstitutioner,
på baggrund af en konkret sag i Århus kommune 2007

Rapporten er udarbejdet for Århus Kommunes Børn og Unge Magistrat

SISO videncenteret for sociale indsatser
ved seksuelle overgreb mod børn

Red Barnet
Save the Children Denmark

FORORD

I maj 2007 kom en børnehave i Århus kommune i offentlighedens søgelys, fordi det blev afsløret, at en medarbejder igennem en periode havde begået seksuelle overgreb på flere børn i institutionen.

Efter domsafsigelsen i sagen bad rådmand Louise Gade undertegnede advokat Hanne Jensbo om at nedsætte og lede en uvildig undersøgelse, der kunne bidrage til at belyse det spørgsmål som mange stillede sig selv: hvordan kunne det ske? Samtidig ønskede Århus Kommune med undersøgelsen at sikre, at man uddrog den fornødne læring af den ulykkelige sag, så både børnenes, forældrenes og de involverede ansattes dyrekøbte erfaringer fra forløbet kan bidrage til at kvalificere kommunens indsats på området fremover.

Undersøgelingsgruppen er taknemmelig for den velvilje og imødekommenhed vi har mødt fra de forældre og professionelle, som har bidraget til vores viden om sagen. Vi har oplevet, at det har været vigtigt for de deltagende at få mulighed for at berette om, hvordan sagen har gjort indtryk og personligt påvirket dem i deres hverdag. Vi er klar over, at også andre personer, end dem vi har interviewet, sidder inde med personlige oplevelser fra sagen, men vi har måttet begrænse os, da rapportens primære formål er at pege fremad og i mindre grad få alle personlige detaljer med fra det skete.

Udtrykket 'i bagklogskabens klare lys' er vigtig at have en mente ved gennemlæsningen af denne rapport. At kunne gennemskue og se hvad der udspiller sig for øjnene af en kan være vanskeligt i en del situationer, også når det gælder seksuelle krænkeres gøren og laden. Først i tilbageblikket eller i helikopterperspektivet bliver mønstre og tendenser tydelige. Vi har i undersøgelingsgruppen haft mulighed for nøje at skue tilbage og analysere de komplekse forløb, og vi håber at denne indsigt vil blive inddraget i - ikke bare Århus Kommunes - men alle kommuners arbejde fremover.

På undersøgelingsgruppens vegne

Århus den 17. april 2008

Advokat Hanne Jensbo

FORORD	3
RESUMÉ.....	6
<i>Forebyggelse og tidlig opsporing.....</i>	<i>6</i>
<i>Håndtering af en konkret mistanke – koordinering og samarbejde</i>	<i>7</i>
<i>Støtte til forældrene.....</i>	<i>7</i>
<i>Støtten til medarbejderne.....</i>	<i>8</i>
<i>Viden om grooming.....</i>	<i>8</i>
1. INDLEDNING.....	10
UNDERSØGELSENS DATAGRUNDLAG.....	10
LÆSEVEJLEDNING	11
2. FØR EN SAG – DILEMMAER OG BARRIERER I FORHOLD TIL FOREBYGGELSE OG TIDLIG OPSPORING.....	13
DET PERSONLIGE PLAN	13
<i>Tabuisering og berøringsangst.....</i>	<i>13</i>
<i>Hensynet til den mistænkte</i>	<i>13</i>
<i>Forestillinger om seksuelle krænkelser.....</i>	<i>14</i>
<i>Drenge udsættes ikke for overgreb</i>	<i>15</i>
DET FAGLIGE PLAN	16
<i>Manglende viden</i>	<i>16</i>
<i>Manglende viden om grooming.....</i>	<i>17</i>
DET ORGANISATORISKE PLAN	20
<i>Behovet for et åbent og dialog-orienteret miljø.....</i>	<i>20</i>
<i>Fokus på omgangsformer og grænsesætning</i>	<i>20</i>
<i>Pædagogmedhjælperes rolle i en børnehave.....</i>	<i>23</i>
<i>Viden om og procedurer for håndtering af forældrehenvendelser.....</i>	<i>23</i>
<i>Koordinering og analyse af observationer og henvendelser</i>	<i>24</i>
<i>Handicap og overgreb.....</i>	<i>25</i>
<i>At tale med børnene</i>	<i>26</i>
<i>En synlig ledelse.....</i>	<i>27</i>
<i>Normering og den praktiske organisering af arbejdet.....</i>	<i>27</i>
<i>Pædagogisk tilsyn og hjælp</i>	<i>28</i>
3. UNDER EN SAG - HÅNDTERINGEN AF EN KONKRET MISTANKE – BARRIERER OG DILEMMAER	30
NÅR MISTANKEN OPSTÅR.....	30
<i>Underretning af relevante personer i sagens indledende fase</i>	<i>30</i>
<i>Procedure i forhold til den mistænkte</i>	<i>30</i>
<i>Information til forældre i den indledende fase.....</i>	<i>31</i>
<i>Information til hele og dele af forældregruppen gennem sagsforløbet.....</i>	<i>33</i>
<i>Den indledende koordinering af sagsbehandlingen</i>	<i>34</i>
<i>Information til forældre om den politimæssige del af sagen.....</i>	<i>34</i>
BEHOVET FOR STØTTE OG BEHANDLING.....	35
<i>Støtte til forældre.....</i>	<i>35</i>
<i>Støtte til medarbejdere/ ansatte på institutionen.....</i>	<i>37</i>
<i>Støtte til børnene.....</i>	<i>38</i>
<i>Manglende koordinering af støtte og behandling til forældrene.....</i>	<i>38</i>
DEN TVÆRFAGLIGE KOORDINERING – PROCEDURER OG RETNINGSLINIER.....	39
<i>Afklaring af opgave-, rolle- og ansvarsfordeling mellem forvaltning og politi.....</i>	<i>39</i>
<i>Kommunens interne koordinering af sagsbehandling</i>	<i>40</i>
<i>Den faglige tilgang til sagsbehandling – erfaring med sagstypen</i>	<i>41</i>
<i>Pressen.....</i>	<i>42</i>

4. EFTER – DILEMMAER OG PROBLEMSTILLINGER I FORHOLD TIL OPFØLGNING PÅ EN SAG	43
<i>Behovet for opfølgning og forsoning mellem de ansatte på institutionen og forældrene</i>	<i>43</i>
<i>Opfølgning – også i forhold til hverdagen i et lokalsamfund</i>	<i>43</i>
<i>Støtte til børnene fremadrettet.....</i>	<i>44</i>
<i>Opfølgning i forhold til børnene i skoleregi</i>	<i>44</i>
<i>Indsatser der retter sig mod opfølgning i fht. medarbejdere på institutionen</i>	<i>45</i>
5. ET LEVENDE KOMMUNALT VIDENSBEREDSKAB	46
FØR	47
UNDER	48
EFTER.....	49

RESUMÉ

”Det er utrolig svært at lande disse sager lykkeligt. Der er ikke noget som helst lykkeligt i disse sager. Det er et spørgsmål om at balancere tingene, så man kommer ud med færrest mulige menneskelige omkostninger¹”

Sager, hvor en ansat har begået seksuelle overgreb mod et barn i en daginstitution, rammer alle de involverede parter. Først og fremmest børnene, som har været udsat for overgreb af en person de havde tillid til, og børnenes forældre, der har haft tillid til at de trygt kunne aflevere deres børn i institutionen. Men også ansatte på den pågældende institution og i kommunens forvaltning rystes og rammes hårdt af disse sager.

Sagen i en daginstitution i Århus Kommune i foråret 2007, hvor det kom frem at en mandlig pædagogmedhjælper havde begået seksuelle overgreb mod en større gruppe børn (hvilket han senere blev dømt for) er ikke nogen undtagelse. Indeværende undersøgelse af det konkrete sagsforløb vidner om, at sagen har haft store menneskelige omkostninger for mange mennesker. Netop derfor er det vigtigt at lære af den.

Undersøgelsens kommissorium har været at ”give svar på, hvordan overgreb mod børn, som opholder sig i et dagtilbud, kan ske upåagtet, samt at drage læring af forløbet og på den baggrund sikre en viden og en øget opmærksomhed i Århus Kommunes institutioner”. Samtidig er det ønsket at ”undersøgelsen skal anvendes til viden-delning og danne grundlag for en systematisk kompetenceudvikling af personalet i Børn og Unges institutioner, således at krænkende adfærd forebygges og modvirkes.

Overordnet set viser undersøgelsen, at selv om intet kommunalt beredskab kan fjerne de belastninger som børnene, familierne og de berørte medarbejdere har oplevet, har karakteren og kvaliteten af et kommunalt beredskab stor indflydelse på at dæmpe og begrænse en række af de følgebekymringer som sager af denne karakter afstedkommer. Samtidig rummer hele sagsforløbet væsentlig læring, som kan kvalificere den faglige viden om disse sager, og som kan bidrage til at forebygge at seksuelle overgreb kan finde sted i en kommunal daginstitution eller som minimum sikre en hurtig opsporing, hvis overgreb sker.

Forebyggelse og tidlig opsporing

Undersøgelsen viser, at en række personlige barrierer gør sig gældende i forhold til en tidlig opsporing af seksuelle overgreb. Dels er sager om seksuelle overgreb behæftet med tabu og berøringsangst, og dels spiller frygten for, hvad man kan sætte i gang ved at være den der kaster mistanke over en - måske uskyldig – person, tydeligvis ind på de overvejelser, som både fagpersoner og forældre har gjort sig.

¹ Citat er fra en pædagogisk leder i et specialist-team med erfaring fra disse sager. Citeret i ”Når mistanken opstår . Samarbejdet mellem forældre og professionelle ved mistanke om seksuelle overgreb mod børn i daginstitutioner. Dines Andersen, Socialforskningsinstituttet 03:12, København 2003.

Samtidig understreger undersøgelsen betydningen af, at fagpersoner har den fornødne faglige viden om temaet seksuelle overgreb mod børn. De ansatte på den konkrete institution giver udtryk for ikke at have følt sig tilstrækkelig fagligt klædt på i forhold til temaet – hverken hvad angår viden om krænker-adfærd (grooming) og de tegn og signaler, som børn kan udvise, hvis de udsættes for seksuelle overgreb. Det er endvidere heller ikke indtrykket, at der har været en tilstrækkelig åben, faglig – og ikke mindst fælles - drøftelse af normer og regler vedrørende grænsesætning og omgangsformer på institutionen. Ligeledes er der eksempler på, at institutionens procedurer for håndtering af henvendelser fra forældre har været uklare og præget af manglende skriftlighed. Sidstnævnte må bl.a. formodes at have haft betydning for, at de seksuelle overgreb ikke blev opsporet tidligere, på trods af flere forældrehenvendelser vedrørende (mistanke om) grænseoverskridende adfærd fra den pågældende pædagogmedarbejders side.

Håndtering af en konkret mistanke – koordinering og samarbejde

På forvaltningsniveau er der ligeledes eksempler på, at nogle medarbejdere, som har været involveret i sagen, ikke har haft den fornødne viden om eller erfaring med sagstypen. Dette kommer især til udtryk i forvaltningens tidlige håndtering af sagen, da den kom frem i maj 2007. Denne problematik skal bl.a. ses i sammenhæng med de omstruktureringer, som Århus Kommune har gennemført de seneste år, bl.a. i forbindelse med etablering af den nye Magistratsafdeling for Børn og Unge. De hidtidige retningslinier for håndtering af sager om (mistanke om) seksuelle overgreb mod børn i en daginstitution, var således ikke reviderede og forankrede i den nye (ledelses)struktur, da den konkrete sag kom frem. I den konkrete sag har det bl.a. haft konsekvenser for kommunens interne koordinering af sagshåndteringen – ikke mindst i sagens indledende fase.

Den mangelfulde interne koordinering i kommunen i sagens tidlige fase – herunder til dels en utilstrækkelig koordinering mellem politiet og kommunen – betød bl.a., at der gik tre uger fra sagen blev politianmeldt til den samlede forældregruppe i institutionen blev informeret om sagen. Undersøgelsen bekræfter, at den tidlige fase i sager af denne karakter er præget af reelle faglige dilemmaer for Kommunen, herunder manglende viden om mistankens (anmeldelsens) substans og de hensyn til den mistænkte medarbejder, som dette indebærer. Ikke desto mindre vidner undersøgelsen også om, at denne fase blev oplevet som meget belastende for både forældre og ansatte på institutionen bl.a. pga. utryghed og rygtedannelse. Den tidlige håndtering af mistanken fremstår som et af de læringsmæssige omdrejningspunkter i sagen, idet denne fase på mange måder blev udslagsgivende for forvaltningens videre samarbejde med såvel forældrene som medarbejdere på institutionen.

Støtte til forældrene

Forældrene i den pågældende institution fik tilbudt krisehjælp efter den første orientering om sagen. Undersøgelsen viser imidlertid, at forældrene har oplevet den hjælp og støtte de fik tilbudt på dette tidspunkt som fagligt utilstrækkelig – ikke mindst efterlyser forældrene en krisehjælp, der baserer sig på et solidt fagligt kendskab til temaet seksuelle overgreb mod børn, og på viden om hvordan en mistanke herom kan påvirke forældre. Især forældrene til de børn, der var involveret i sagen, har savnet en børnefaglig specialist-viden at rådføre sig med og støtte sig til på de indledende møder med kommunen og i den første kaotiske tid i sagsforløbet. Forældrene pointerer i den forbindelse, at politiets bidrag i denne fase, med bl.a. information om de politimæssige aspekter i sagen, har været præget af stor faglighed og professionalisme. Sagen rummer desuden relevant læring om betydningen af, at hele

forældre-gruppen får en fagligt kvalificeret hjælp og støtte i disse sager. Forældrene til de børn, der har fået tilbudt rådgivning og behandling på Rådgivningscenter Langenæs, har generelt været meget tilfredse med denne hjælp. Erfaringer fra sagen peger på – som en meget vigtig læring - at en faglig kompetent støtte til forældrene i de fleste tilfælde også vil være en afgørende støtte for de børn, der har været involveret i sagen.

Støtten til medarbejderne

Som nævnt har medarbejderne på den pågældende institution også oplevet den indledende fase i sagen som ualmindelig belastende. De ansatte var præget af chok, tvivl og ambivalente følelser og følte sig svigtet – dels af den pågældende medarbejder og kollega, som de havde haft tillid til, og dels af forvaltningen i sagens indledende fase, hvor de som medarbejdere bl.a. oplevede, at de blev pålagt tavshed overfor forældrene i de tre uger, hvor der ikke måtte informeres om sagen. En vigtig læring er her, at det er helt afgørende at medarbejdere på institutionen får den fornødne støtte – dels i forhold til at håndtere den krise en sådan sag kan afstedkomme hos den enkelte og hos den samlede medarbejdergruppe, og dels – og ikke mindst – i forhold til medarbejdernes mulighed for at yde en faglig relevant støtte og omsorg for børnene samt bidrage til en støttende hverdag for dem (og deres forældre) på institutionen, mens sagen kører.

Samlet set peger undersøgelsen på en række konkrete forhold, som vidner om at Århus Kommunes beredskab i forhold til at håndtere den konkrete sag ikke har været tilstrækkeligt. Undersøgelsen peger på flere ting, som kommunen med fordel kan tænke ind i sit videre arbejde med at kvalificere sit samlede beredskab i forhold til håndteringen af sager, der omhandler seksuelle overgreb mod børn. Bl.a. foreslås det, at kommunen er opmærksom på at udvikle et samlet beredskab for hele kommunen, der tager højde for at sammentænke og koordinere den viden og de sager om seksuelle overgreb mod børn, der er placeret i to forskellige magistratsafdelinger, hhv. Børn og Unge og Sociale forhold og Beskæftigelse. (se f.eks. kapitel 5).

Viden om grooming

Den pågældende sag rummer desuden meget væsentlig læring om den grooming-proces, som en seksuel krænker ofte benytter sig af for at foretage den bearbejdning og manipulation af både børnene og de øvrige omgivelser, som muliggør de seksuelle overgreb. Undersøgelsen beskriver centrale mekanismer i denne proces – og bidrager samtidig til at nuancere den viden der foreligger på området. Særligt er det i den pågældende sag bemærkelsesværdigt, at de seksuelle overgreb har kunnet finde sted i en sammenhæng præget af forholdsvis stor offentlighed/synlighed (som f.eks. på legepladsen). Sagen rummer ligeledes vigtigt læring i forhold til mindre børn (3-6 år), der ofte ikke vil være i stand til at skelne mellem den voksnes omsorg og leg og det seksuelle overgreb, fordi denne skelnen bl.a. er noget barnet er afhængig af at lære af de voksne. Det betyder at børn i denne alder vanskeligt kan beskytte sig mod de seksuelle overgreb, da de endnu ikke ved, hvad det er (og derfor heller ikke går hjem og fortæller direkte om det). Denne viden peger på betydningen af, at fagfolk er rustede til både at lytte til børns udsagn, når de fortæller om kropslige/sanselige erfaringer (som de måske ikke forstår), og til at tale med børnene om børnenes egne og andres grænser ved bl.a. at tale om gode og ubehagelige følelser og oplevelser, gode og dårlige hemmeligheder osv.

Sagen rummer også tankevækkende forskelle i måden den seksuelle krænker har relateret sig til og opbygget relationen til hhv. drenge og piger. For pigernes vedkommende har der i

højere grad har været tale om individuelle forhold, hvor krænkeren har gjort brug af en kærestelignende relation, mens krænkeren i forhold til drengene i højere grad har benyttet sig af en gruppe-dynamik, hvor flere drenge har været en del af eller vidne til de seksuelle overgreb.

Endelig rummer sagen vigtig viden om de tegn og signaler, som børn, der udsættes for grænseoverskridende adfærd og seksuelle overgreb, kan udvise. Selv om det er meget vigtigt ikke at se viden fra den konkrete sag som en facitliste i forhold til indikationer på seksuelle overgreb, vil de konkrete erfaringer fra sagen dog kunne indgå i en generel kvalificering af personale, der arbejder med børn i Århus Kommunes daginstitutioner.

1. INDLEDNING

I maj 2007 kom en børnehave i Århus kommune i offentlighedens søgelys, fordi det blev afsløret, at en medarbejder igennem en periode havde begået seksuelle overgreb på flere børn i institutionen. Politiets efterforskning resulterede i, at der i december 2007 kunne afsiges dom i sagen, og pædagogmedhjælperen blev idømt 3 års fængsel. Mange har undret sig over, hvordan de seksuelle overgreb overhovedet kunne finde sted i en kommunal daginstitution, og over at de ikke blev opdaget på et tidligere tidspunkt. Blandt andet med henblik på at belyse disse spørgsmål besluttede Århus Kommune umiddelbart efter domsafsigelsen at iværksætte en uvildig undersøgelse med følgende kommissorium:

Formålet med undersøgelsen er at give svar på, hvordan overgreb mod børn, som opholder sig i et dagtilbud, kan ske upåagtet, samt at drage læring af forløbet og på den baggrund sikre en viden og en øget opmærksomhed i Århus Kommunes institutioner.

Undersøgelsen skal anvendes til viden-delning og danne grundlag for en systematisk kompetenceudvikling af personalet i Børn og Unge institutioner, således at krænkende adfærd forebygges og modvirkes.

Undersøgelsen er foretaget af en uvildig undersøgelsesgruppe bestående af følgende personer:

- Advokat Hanne Jensbo – Formand for undersøgelsen, har udpeget de øvrige medlemmer af gruppen
- Antropolog og konsulent Anette Hammershøi – Videnscenter SISO, Servicestyrelsen
- Psykolog og programkoordinator Kuno Sørensen – Red Barnet
- Stud. psych. Betina Rangstrup – Red Barnet

Undersøgelsesgruppen sammensatte sammen med Århus Kommune en følgegruppe, bestående af repræsentanter fra Rådgivningscentret Langenæs, Børn og Unge Magistraten, PMF/ FOA, BUPL, samt repræsentanter for de berørte forældre.

Undersøgelsens datagrundlag

Undersøgelsesgruppen har haft adgang til relevante journaloptegnelser og sagsdokumenter fra Århus Kommunes Børn og Unge Magistrat, samt journalmateriale fra Århus Politi. Herudover er der foretaget kvalitative interviews (ud fra en spørgeguide) med en række personer, der har været involveret i sagen. Næsten alle interviews er optaget på bånd. I rapporten gengives udskrifter fra de gennemførte interviews i form af korte citater. Alle citater er anonymiserede, så det kun fremgår om man er ”forælder”, ”ansat på institutionen” eller ”ansat i forvaltningen”. Denne kategorisering af interviewpersonerne er foretaget med den begrundelse, at undersøgelsen har et fagligt læringsmæssigt perspektiv og

altså ikke har som anliggende at placere et ansvar hos enkelt personer². Anonymiseringen har desuden til formål at sløre personfølsomme oplysninger.

Den dømte pædagogmedhjælper omtales enkelte steder som ”A”.

Der er foretaget interviews med:

- 16 forældre til berørte børn fra børnehaven
- 6 nuværende og tidligere ansatte i børnehaven,
- 2 ansatte fra skoleregi,
- 2 ansatte fra politiet,
- 5 ansatte fra Børn og Unge Magistraten i Århus Kommune.

Endelig indgår oplysninger fra følgegruppen også i undersøgelsens datagrundlag. Der har været afholdt to møder med følgegruppen, dels om formålet og den valgte procedure for undersøgelsen, og dels for at orientere om status samt drøfte afslutningen af forløbet.

Læsevejledning

Rapporten består af fem kapitler.

Efter denne indledning (Kapitel 1), der kort beskriver undersøgelsens kommissorium og datagrundlag, følger tre kapitler, kapitel 2, 3 og 4, der udgør rapportens tre hovedafsnit, og som afspejler en før – under - efter optik på det samlede sagsforløb.

Det første hovedafsnit (kapitel 2) omhandler det forebyggende arbejde og den tidlige opsporing i forhold til seksuelle overgreb i daginstitutioner. Afsnittet beskriver væsentlige barrierer, som har gjort sig gældende i den konkrete sag og rummer dermed en stor del af de svar, som undersøgelsen kommer frem til i forhold til at besvare spørgsmålet: *hvordan kan overgreb mod børn, som opholder sig i et dagtilbud ske upåagtet?*

Rapportens andet hovedafsnit (kapitel 3) omhandler kommunens konkrete håndtering af sagen, da den kommer frem i form af en konkret mistanke i maj 2007. I dette afsnit er der fokus på at uddrage læring om væsentlige erfaringer og dilemmaer, som har gjort sig gældende i kommunens håndtering af sagsforløbet.

Det tredje hovedafsnit (kapitel 4) omhandler opfølgningen på sagen, og læringen heraf.

Efter de tre hovedafsnit følger et kort kapitel (kapitel 5) om et levende kommunalt beredskab, der med et fremadrettet perspektiv i punktform sammendrager den læring, som Århus Kommune med fordel kan indarbejde i det videre arbejde med at kvalificere deres beredskab på området.

² Århus Kommune har bedt KL undersøge, om der er begået svigt i den pædagogiske eller administrative ledelsesmæssige håndtering i sagen.

Selvom rapporten er skrevet på baggrund af en konkret sag, så har den indsamlede viden og anbefalingerne almen gyldighed. Rapportens forfattere håber derfor, at rapporten også vil blive læst og anvendt i andre kommuner.

2. FØR EN SAG – DILEMMAER OG BARRIERER I FORHOLD TIL FOREBYGGELSE OG TIDLIG OPSPORING

Nogle af de spørgsmål, man stiller sig efter en sag om seksuelle overgreb i en daginstitution, er, hvordan kunne det ske? Hvordan kunne de seksuelle overgreb overhovedet finde sted i en kommunal daginstitution? Hvorfor blev de seksuelle overgreb ikke opdaget noget før? Dette afsnit vil handle om disse spørgsmål og dermed den del af kommissoriet om *hvordan overgreb mod børn, som befinder sig i en daginstitution, kan ske upåagtet*. På baggrund af interviews med forældre, ansatte på institutionen og i forvaltningen, kan undersøgelsen udlede en række barrierer, som på forskellig vis har gjort sig gældende i det konkrete forløb – og som på forskellig vis kan bidrage til at belyse dette spørgsmål.

De forskellige forhold vil blive beskrevet ud fra en analyse, hvor der sondres mellem barrierer på henholdsvis et personligt niveau, et fagligt niveau og et organisatorisk niveau. I praksis blander disse niveauer sig ofte sammen, men sondringen er her foretaget for at tydeliggøre de forskellige barrierers karakter.

Det personlige plan

Tabuisering og berøringsangst

”Underbevidstheden arbejder, men den bliver aldrig sådan helt realistisk – man tager bare ikke skridtet videre” (forælder)

”Hvis det blev mere naturligt at snakke om, ligesom man snakker om madpækker, så vil det nok også blive nemmere at gå til ledelsen med sine oplevelser” (forælder)

Interviews med forældre og ansatte bekræfter, at seksuelle krænkelse og overgreb mod børn stadig er forbundet med tabu, private grænser og berøringsangst. Det kræver mod og overvindelse at tænke tanker om, at der muligvis foregår overgreb på børn, og det kan være endnu sværere at sige tankerne højt. Når der ikke er en åbenhed, både hos den enkelte såvel som i omgivelserne, til at kunne i-talesætte bekymringer af denne karakter og give emnet en seriøs behandling, vil mange begynde at censurere sig selv. At tænke (mis)tanken til ende og handle ud fra den, vil få store konsekvenser for mange mennesker. Og hvem tør sætte en lavine af kriser og katastrofer i gang på baggrund af noget, man ikke føler sig sikker på?

Både forældre og ansatte beskriver, at de forskellige situationer, der har givet anledning til undren i forhold til den seksuelle krænkelse, sjældent eller aldrig blev omtalt direkte, som noget, der kunne føre til mistanke om seksuelle overgreb. Der har måske eksisteret uforklarlige ubehagelige fornemmelser hos den enkelte, men man har vægret sig imod at tænke tankerne til ende, og har i stedet ofte valgt mere ufarlige forklaringsmodeller på de forskellige oplevelser, som muligvis kunne have indikeret et seksuelt overgreb.

Hensynet til den mistænkte

En anden væsentlig barriere og et dilemma ved at handle på en usikker mistanke om seksuelt overgreb, er hensynet til den mistænkte. Angsten for at udsætte en uskyldig for sådanne beskyldninger – og de uoverskuelige konsekvenser dette kan have – afholder mange fra at dele en mistanke med andre. Hvis den mistænkte er en god kollega eller kammerat, vil man med en mistænkeliggørelse desuden risikere at ødelægge en

samarbejdsrelation, et venskab eller et arbejdsklima fremover. Man stiller sig derfor (mere eller mindre ubevidst) tilfreds med en mere uskyldig forklaring på det observerede eller det skete. Interviews med såvel forældre som ansatte viser, hvordan disse mekanismer og hensyn kan komme til at virke som en barriere mod at foretage en formel henvendelse.

"Man snakker ikke med hinanden om følelsen i maven, fordi det er sådan noget forfærdeligt noget, at beskyldte et andet menneske for." (forælder)

I de tilfælde i det konkrete forløb, hvor den pågældende medarbejders (potentielt) grænseoverskridende eller upassende adfærd er blevet italesat, ses det dog også, at italesættelsen begrundes med at være en hjælp til den mistænkte, hvis handlinger ville kunne føre til misforståelser:

"Vi havde det skidt med at skulle sige det, men blev enige om, at det var for hans egen skyld, for den slags kunne misforstås." (forælder)

Forestillinger om seksuelle krænker

"Tankerne er der – men for fanden, en mand skal have lov til at være mærkelig, uden man får sådan nogle tanker" (forælder)

"Jeg har aldrig sat nogen ting ved A lig med, at han var pædofil" (ansat på institutionen)

"Det er ikke sådan at jeg har gået og holdt øje eller tænkt, at ham der...der er sgu noget grænseoverskridende. Jeg har tænkt: "det er sgu en mærkelig fyr ham der, men børnene kan godt lide ham. Børnene er helt vilde både med at tumle med ham og med at lave værkstedsting med ham" (forælder)

Når man tager et stort hensyn til en mistænkt, hænger det ofte sammen med, at man heller ikke forestiller sig vedkommende som én, der ville kunne begå overgreb mod børn. Vores forestillinger om, hvordan seksuelle krænker af børn ser ud og opfører sig, kan derfor være endnu en barriere for den tidlige opsporing. Idet man forestiller sig seksuelle krænker som usympatiske mennesker og seksuelle overgreb som gennemgående 'onde' handlinger, bliver det svært at forene, at et menneske, som kan begå overgreb mod børn, også kan være et menneske, som tiltrækker børn, og som børn er glade for. Fordi vi har så svært ved at kunne se både 'det gode' og 'det onde' i samme menneske, bliver det svært at realisere mistanker om seksuelle overgreb både for sig selv og over for andre.

Blandt de ansatte på institutionen har der heller ikke været en opfattelse af pædagogmedhjælperen som en potentiel seksuel krænker, men som en lidt mærkelig personlighed, som havde sine problemer og finurligheder, men som var glad for og god til sit arbejde med børnene. Dette er måske særligt vigtigt at huske, når man søger forklaring og læring af de mekanismer, som gør, at overgreb i dagsinstitutioner kan ske upåagtet

"Jeg har aldrig nogensinde tænkt, han kunne finde på at gøre noget ved et barn. Men at han var en fyr med nogle problemer, som der burde tages hånd om, men det er jo ikke noget man som kollega kan blande sig i." (ansat på institutionen)

Drenge udsættes ikke for overgreb

Endnu en barriere på det personlige plan, som er væsentlig at nævne i forhold til den tidlige opsporing af overgrebene, er eksempler på, at flere forældre ikke har forestillet sig, at drenge kunne blive udsat for seksuelle overgreb i en daginstitution. En manglende viden og bevidsthed om at drenge også kan være potentielle ofre for seksuelle overgreb, har forstærket tendensen til, at hverken pædagogmedhjælperens adfærd eller drengenes eventuelle reaktioner er blevet associeret med seksuelle overgreb.

Det faglige plan

Manglende viden

Manglende viden om emnet seksuelle overgreb mod børn er endnu en relevant barriere at medtænke. På det generelle plan kan det konstateres, at såvel den almene viden (blandt forældre) som den faglige viden (blandt professionelle) om seksuelle overgreb mod børn er begrænset. Ikke mindst når det gælder den tidlige opsporing af (potentielle) seksuelle overgreb, er det afgørende at den fornødne faglige viden blandt de professionelle er til stede. Interviewene med de professionelle i sagen bærer præg af, at mange ikke har haft den fornødne viden om emnet, eller har vidst (efter sagen kom frem), hvor man kunne indhente en sådan viden. Dette er særlig væsentligt, idet en god faglig viden hos professionelle også generelt er med til at nedbryde de omtalte personlige barrierer, der findes i forhold til at opdage de seksuelle overgreb (forestillinger om krænkerer, drenge som ofre etc.). En god faglig viden blandt professionelle er med til at aftabusere emnet, skabe en mere nuanceret forståelse heraf, samt hjælpe til at kunne vurdere, hvilke tegn som er relevante indikatorer på et seksuelt misbrug og hvilke, der er mindre relevante. Hermed er den faglige viden også med til at minimere risikoen ved at mistænkeliggøre en eventuelt uskyldig, idet en ubegrundet mistanke hurtigere og mere kvalificeret vil kunne afkræftes.

"Lav forældreforedrag om emnet, synliggør at her er en ny debat, som vi sammen skal have en holdning til for at vi kan samarbejde og turde tale om dette lidt prekære emne"
(forælder)

Temaet seksuelle overgreb mod børn er ét blandt mange vidensfelter inden for det meget omfattende tema: Pædagogisk arbejde med børn og unge. Det er ikke obligatorisk undervisningsstof på grunduddannelserne, og man kan derfor ikke forudsætte, at pædagogisk personale eller ledelse har den fornødne faglige viden om dette problemfelt.

"Jeg ved ikke, hvordan jeg ville have hørt den dér [sag], hvis jeg nu havde vidst mere om det hér emne." (ansat på institutionen)

"Institutionsmedarbejderes og lederes uddannelser må skulle skærpes!" (forælder)

Alle kan dog ikke være specialister i viden om seksuelle overgreb. Der er derfor et behov for, at man inden for kommunen har nogle nøglepersoner, som specialiserer sig og stiller sig til rådighed med deres specialviden. Det er samtidig vigtigt, at eksistensen af disse specialister formidles ud til forældre, institutioner og forvaltning generelt, især hvis mistanke om en ny sag skulle opstå. Flere ansatte fortæller retrospektivt, at de ikke har følt sig klædt på til at kunne opdage de seksuelle overgreb eller til at håndtere en mistanke om (potentielt) krænkende adfærd. Den faglige viden, der er behov for på dette niveau, omfatter både viden om specifikke personlighedstræk og adfærd hos krænkerer, grooming processer samt indikationer og symptomer på seksuelle overgreb hos børnene (se kapitel 3).

"Og jeg er jo slet ikke klædt på til at [tage en snak med pågældende pædagogmedhjælper i en konkret situation]. Jeg går hen og [tager en kort snak med ham] og så er det jeg tænker, at det her er jeg jo slet ikke klædt på til at spørge ham om. Fordi ..jeg får den jo lukket på en eller anden måde. Hvad skulle mit næste spørgsmål være for at komme dybere i sagen. Det aner jeg ikke." (ansat på institutionen)

"Jeg ville ønske, der var nogen som havde formidlet specialviden [om seksuelle overgreb mod børn], fx at nogle havde oplyst om eksistensen af SISO" (ansat på institutionen)

Manglende viden om grooming

En vigtig del af den (manglende) faglige viden, som også har haft betydning i denne sag, er viden om den grooming, der foregår i forbindelse med seksuelle overgreb på børn. Det er efterhånden dokumenteret faglig viden, at seksuelle krænker ofte formår at manipulere med omgivelserne og børnene gennem løgn, bedrag, forførelse og eventuelt trusler³. Denne grooming proces får krænkeren til at fremstå som en uskyldig og hjælpsom voksen, som både børn og voksne er glade for og føler sig loyale over for. Dette er ikke kun med til at få børnene til, tilsyneladende frivilligt, at indgå i de seksuelle krænkelser, men er paradoksalt nok også med til at fjerne krænkeren længere og længere væk fra de forestillinger, som de voksne måtte have af en ”pædofil”. For at en ansat i en dagsinstitution overhovedet kan blive i stand til at begå krænkelserne, er det nødvendigt at få skabt en troværdig relation til voksne såvel som børn. Uden den ville krænkeren jo hverken få lov at arbejde i børnehaven eller få børnene til at ”gå med” til overgrebene. At dette også har været tilfældet i den konkrete sag, går igen i interviews med både forældre og ansatte på institutionen.

”Jeg kan stadig ikke lave koblingen, at han er pædofil. Den måde det er foregået på i fuld offentlighed og med tilskuere på... det er slet ikke inde i mit univers af hvordan sådan noget foregår. At man laver overgreb mod børn mens der er tilskuere på og får hele flokken af børn flettet ind i det der spind af løgne, det er så langt væk i min hjerne at jeg slet ikke kobler det” (ansat på institutionen)

”Vores barn var jo vild med ham fra starten, han var jo simpelthen det dér pust der kom ind i børnehaven, og [barnet] kastede sig jo over ham ligesom alle de andre børn – og ih var hvor han sjov.” (forælder)

Det er særdeles vigtigt, at der eksisterer en god faglig viden og opmærksomhed på grooming og de processer der indgår heri, da groomingen også indvirker på de voksne, som ofte bliver vildledt af, at børnene virker meget glade for den mistænkte. En krænker i en børneinstitution kan også sagtens gøre et godt stykke arbejde i forhold til sin stilling. Det, at en krænker bevidst spiller på at være dygtig og populær, er med til at forstærke de tidligere nævnte barrierer mod at kunne se krænkeradfærden. Denne grooming af forældre, ansatte og børn gjorde sig også gældende i denne sag, hvor pædagogmedhjælperen netop viste et stort og vellidt engagement i børnene.

”Mit barn forgudede ham, han var god til at give opmærksomhed og han var nærværende.” (forælder)

”Han var aktiv, han var meget engageret, han havde tit gang i en masse projekter om hvordan vi kunne lave forbedringer i børnehaven. Han var meget vellidt af børnene. Hvis han ikke var der, kom de altid og spurgte, hvornår kommer [han] igen” (ansat på institutionen).

³ Se f.eks. ”Børn og unge, der udsættes for seksuelle overgreb” af Kirsten Laila Moesgaard på undervisningsmaterialet på www.siso-boern.dk

Noget at det der har slået mig mest i den her sag [i forhold til det der er overgået børnene], det er at opleve, hvor "nemt" det egentlig er [at komme til at begå overgrebene], og hvor "lidt" der skal til også sådan rent områdemæssigt. Hvor meget han har fået børnene - og det er velfungerende børn - til at deltage i, uden at de har fortalt det derhjemme. Og egentlig også hvor man kan sige "det var dog utroligt, at de ikke går hjem og fortæller det". Og uden at han i hvert fald i stor stil har truet dem. Det kan godt være han givet dem pagtklausuler og hemmelighedsstempling på det. Men det har ikke [som grundregel] været under trusselslignende forhold (ansat hos politiet)

Et yderligere element, som er væsentligt at tage med i forhold til overgreb på børn i dagsinstitutioner, er børnenes egne oplevelser af de seksuelle krænkelser. Børn, der udsættes for den voksne krænkers manipulation og forførelse, har svært ved at kunne stå fast på deres egne grænser for, hvad der er i orden, og hvad der føles forkert. Hvis de samtidig er i en alder, hvor de endnu ikke har erfaring og viden om voksensexualitet, har de endnu sværere ved at mærke, om det de bliver bedt om er forkert, især når de seksuelle aktiviteter camoufleres som sjov, pjat og leg⁴.

De voksne omkring børnene kan derfor gå med en falsk tryghed ved at tro, at børnene vil fortælle dem, hvis de bliver krænket, men hvor børnene endnu ikke forstår det "krænkende" på samme måde som voksne.

"Vores barn har pga. sin alder ikke haft meget blufærdighed, og har langt hen af vejen synes det hér har været en leg" (forælder)

"Vi var jo helt sikre på, at vores barn ville komme til os, hvis der var noget" (forælder)

Krænkeren har som voksen en autoritet i lighed med andre voksne, som gør vedkommende i stand til at give børnene en forvrænget opfattelse af overgrebene. Det er udviklingsmæssigt helt naturligt, at de voksne definerer og belærer børnehavebørn om virkeligheden, ved at fortælle om hvad der er "normalt", hvad man taler højt om, og hvad man tier stille med.

⁴ Psykolog Kathrine Zeuthen har beskæftiget sig indgående med dette i sin forskning om barnlig seksualitet og seksuelle overgreb mod børn. I artiklen "Barnlig seksualitet og seksuelle overgreb" skriver hun bl.a. "Det seksuelle overgreb rykker hele tiden ved barnets forsøg på at forstå verden. Det seksuelle overgreb kan ske, fordi barnet ikke er i stand til at skelne mellem den voksnes omsorg og det seksuelle overgreb, fordi denne skelnen er noget barnet er afhængig af at lære at de voksne. Det vil sige, at barnet ikke kan beskytte sig mod de seksuelle overgreb, da det endnu ikke ved, hvad det er." (Zeuthen 2006:26) i Mehlbye og Hammershøi (red) "Seksuelle overgreb mod børn og Unge. En antologi om forebyggelse og behandling", akf forlaget 2006.

Det ligger ofte i luften mellem krænkeren og barnet, at det de foretager sig, det bliver der ikke fortalt om til andre. I de tilfælde, hvor krænkeren er bekymret for at barnet alligevel vil fortælle om overgrebene, vil krænkeren typisk pålægge barnet ansvar og skyld, og/eller komme med trusler om, at en afsløring vil blive straffet, (som f.eks. kan være at både krænkeren og barnet kan risikere at komme i fængsel). Interviews med forældre til de involverede børn i børnehaven, fortæller om hvordan børnenes forestillinger og fantasier om hvad der ville ske ved en afsløring af overgrebene er blevet påvirket af pædagogmedhjælperens manipulation eller trusler:

"Jeg har spurgt [barnet], om der var nogen der kunne sige nej til A, at de ikke havde lyst, eller om [barnet] havde prøvet at sige nej. Og så svarer [barnet] "er du sindssyg mand, jeg var pissebange, han var jo voksen." (forælder)

Krænkeren kan omvendt også give udtryk for, at visse børn er særligt udvalgte og give dem forskellige privilegier, eller opbygge en særlig relation til de udvalgte børn, som derfor føler sig set, hørt og anerkendt på en unik måde. På den måde vil barnets kritik af eller sigen fra i forhold til de seksuelle aktiviteter, kunne medføre tab af særstatus. Dette har vist sig også at have kendetegnet nogle af børnene i den konkrete sag, hvor pædagogmedhjælperen netop har givet og udnyttet en favoriserende kontakt til udvalgte børn.

"Mit barn forgudede A han var god til at give [barnet] opmærksomhed, han var nærværende. De andre pædagoger var der ikke noget forhold til" (forælder)

I den konkrete sag er der samtidig nogle bemærkelsesværdige tendenser i forhold til den måde den pågældende krænker har opbygget relationen til hhv. pigerne og drengene. Hvor der med pigerne er tale om mere enkeltstående tilfælde, hvor han har benyttet sig af en kærestelignende relation, har han benyttet sig mere af gruppedynamikken i forhold til drengene. Med drengene har det i høj grad været sådan en gruppe- ting ("vi er seje mænd der leger tissemands-leg").

Endelig er der i den konkrete sag flere eksempler på den dømte pædagogmedhjælperes prioriteringer og adfærd, som peger i retningen af, at han foretrak børnenes univers, som havde en særlig betydning for ham, og som betød, at han fravalgte samværet med kollegaer.

"Altså, han havde det jo tydeligvis bedre sammen med børnene end sammen med de voksne. Han kunne jo sagtens glemme at gå til pause." (ansat på institutionen)

Det organisatoriske plan

Behovet for et åbent og dialog-orienteret miljø

”Det kunne have været rart, hvis der havde været en mere åben diskussion om problemerne.” (forælder)

For at forældre og ansatte i en dagsinstitution skal kunne i-tale-sætte og behandle bekymringer, problemer og mistanker, er det vigtigt, at der eksisterer et godt og åbent kommunikativt miljø. Et sådant miljø befordres af den åbne og gennemskuelige arbejdsplads med rum til at ”at tænke højt og undres sammen”, mens det modarbejdes af den stressede, lukkede og forsvarsprægede arbejdsplads. Interviews med forældrene i den konkrete sag har givet et billede af, hvordan oplevelsen af konfliktskyhed og manglende rummelighed samt åbenhed til at kunne formulere bekymringer, i et vist omfang har præget kulturen i den pågældende institution⁵. Det, at nogle eller flere ansatte eller forældre i den konkrete institution har haft en oplevelse af, at institutionen kan virke som et lukket miljø, er en væsentlig barriere, der bør medtænkes, når det gælder den tidlige forebyggelse og opsporing af seksuelle overgreb i dagsinstitutioner. Oplevelsen af lukkethed kan forhindre, at relevante oplysninger eller bekymringer bliver bragt videre.

”Et eller andet sted, er det ikke bare A, som har været skæv her – men også [de ansatte]. Det bunder simpelthen i denne her altovervejende konfliktskyhed.” (forælder)

Flere forældre pointerer dog også at de – i bagklogskabens lys – sidder med en følelse af, at de også har været ”for påne” eller for tilbageholdende i fht. at påtale de ting, de ikke synes, der blev håndteret optimalt omkring børnene.

En central læring er derfor betydningen af, at der skabes rammer for at forvaltning, ledere, pædagoger og forældre i samarbejde kan arbejde for at skabe en kommunikation med plads til åben dialog, undren, selvkritik, gensidig kritik og løbende revision af praksis på baggrund af feedback internt og eksternt.

Fokus på omgangsformer og grænsesætning

God faglighed og åbenhed i børneinstitutioner omhandler ikke kun viden og bekymringer om seksuelle overgreb i sig selv, men også om den daglige pædagogiske praksis. I denne sammenhæng er det særlig vigtigt at have fokus på samværsformerne mellem børn og pædagoger. Faglig opmærksomhed på grænseoverskridende og uhensigtsmæssige samværsformer (verbalt eller kropsligt) er nemlig centralt i indsatsen for at forebygge og opspore om der begås overgreb i institutionen.

⁵ Dette indtryk er baseret på interviews. Det skal dog oplyses at der foreligger en brugertilfredshedsundersøgelse fra 2005, hvor institutionen på dette punkt ikke adskiller sig fra de øvrige daginstitutioner i Århus kommune.

Det kan være vanskeligt at afgøre om en medarbejders uhensigtsmæssig adfærd eller samværsform i forhold til børnene skyldes manglende pædagogiske redskaber eller en (potentiell) seksuel interesse i børnene. Derfor er det vigtigt, at der i institutionens praksis er indbygget temamøder, hvor man f.eks. drøfter og formulerer retningslinjer for de ansattes samværsformer og fysiske kontakt med børnene og for børnenes samværsformer: Hvordan må man kysse, kilde og kramme børnene? Hvordan må børnene lege doktorlege og numselege?

”Det vi studsede over, var at det altid var sådan nogle fysiske lege, men børnene var jo vilde med at tumle med ham” (forælder)

Både forældre og medarbejdere beskriver episoder og oplevelser som tematiserer spørgsmål, der har at gøre med (manglende) grænsesætning og normer for omgangsformer mellem såvel voksne og børn, som børnene imellem. Enkelte af disse oplevelser har været drøftet i institutionen - enten mellem forældre og medarbejdere, eller mellem medarbejdere indbyrdes. En række andre oplevelser har udelukkende givet anledning til mere privat refleksion – en refleksion, der først deles med andre i forbindelse med, at sagen om de seksuelle overgreb kommer frem.

Det er centralt for den forebyggende og tidlige indsats på institutionsniveau, at en åben faglig opmærksomhed på omgangsformer er en del af den daglige pædagogiske praksis og samværet med børnene. Opmærksomheden skal sikre, at alle er bekendt med institutionens normer og sikre, at der bliver grebet ind over for grænseoverskridende og uhensigtsmæssige samværsformer (verbalt eller kropsligt). Tydelige og skriftligt formulerede fælles normer for børns og voksnes omgang med hinanden (såvel børn - børn som voksne – børn) kan være ét vigtigt element i at forebygge og opspore grænseoverskridende adfærd. Det er vigtigt, at såvel medarbejdere, forældre og børn – hver på deres relevante niveau - får kendskab og ejerskab til de fælles normer, der gælder i institutionen. En åben og ikke mindst *fælles* drøftelse af de gældende normer skaber et vigtigt udgangspunkt for dialog. Netop dialogen om disse spørgsmål er uhyre vigtig – ikke mindst når der opstår tvivl, misforståelser eller uenigheder om (overskridelsen af) de gældende normer.

I den pågældende institution er det ikke indtrykket, at der, forud for opdagelsen af de seksuelle overgreb, har været udarbejdet særlige skriftlige retningslinier for omgangsformer. Flere forældre fortæller, at de først i forbindelse med orienteringen om sagen har modtaget et papir, der kortfattet beskriver institutionens politik for samværet mellem børn og voksne⁶. De ansatte på institutionen giver udtryk for, at de af og til i forbindelse med konkrete episoder har talt med børnene om grænser og omgangsformer. Ligeledes har der været flere konkrete samtaler med den pågældende pædagogmedhjælper om dennes til tider meget fysiske kontakt med børnene, ligesom der, på baggrund af en konkret henvendelse

⁶ Den kortfattede politik er udateret, men ingen forældre mindes at have set den/haft kendskab til den før sagen kom frem.

fra et forældrepar, er blevet indskærpet visse restriktioner over for ham i hans kontakt med børnene.

De konkrete henvendelser er blevet søgt afklaret/udredt af institutionen på et ”her-og-nu plan”, men der har ikke, i de tilfælde undersøgelsen har fået kendskab til, været aftalt eller foretaget en efterfølgende opfølgning. Konsekvenserne af en *manglende* opfølgning på forældre henvendelser (både i forhold til forældre og medarbejder) er en central læring i den pågældende sag, og må siges at udgøre en væsentlig barriere for institutionens muligheder for at opspore grænseoverskridende adfærd, som foregår i det skjulte.

”Frustrationen her efterfølgende har gået på, at når man nu [som forældre] handler på sådan noget, der er så svært at handle på, så bliver man virkelig vred over, at der så ikke er nogen [personale] der følger op på det. For det er meget svært at komme med sådan en anklage. Det var også svært at se [pædagogmedhjælperen] i øjnene efterfølgende. Jeg følte mig jo lidt som det dumme svin i virkeligheden, når der nu ikke var noget om snakken..”
(forælder)

I tilfælde hvor forældre henvender sig til institutionen med spørgsmål eller bekymring der vedrører en medarbejder grænsesætning eller omgangsform i forhold til børnene, er det derfor særdeles vigtigt, at der følges op herpå. Dels i form af afklaringsmøde(r) her og nu, på baggrund af den opståede bekymring, og dels efter et stykke tid, for at sikre, at de aftaler der træffes ved første afklaringsmøde(r) overholdes, og at der sker fremskridt med henblik på at genoprette tilliden mellem medarbejder(e) og forældre. En aftale om et opfølgningsmøde signalerer overfor såvel forældre som medarbejdere, at spørgsmål om grænsesætning og omgangsformer med børnene vægtes højt i det daglige pædagogiske arbejde, og er præget af opmærksomhed, dialog og åbenhed. Hvis der er tale om en forældrehenvendelse, hvor det umiddelbart vurderes, at forældrenes bekymring om at deres barn har været udsat for grænseoverskridende adfærd fra en medarbejders side, er ubegrundet/beror på misforståelse, vil en opfølgning være væsentlig for alle parter i forhold til at genoprette tilliden. Hvis der (i sjældne tilfælde) er tale om en henvendelse, som i første omgang vurderes som ubegrundet/misforståelse, men reelt er begrundet (at der forgår grænseoverskridende/krænkende adfærd) vil en opfølgning efter eksempelvis én til to måneder øge opmærksomheden mod den pågældende adfærd, og dermed øge muligheden for at adfærden opspores/afdækkes.

I tilfælde hvor den pædagogiske konsulent fra forvaltningen inddrages, skal der udarbejdes skriftligt notat/referat med oplysning om indholdet, afdækningen og håndteringen af pågældende henvendelse. Ligeledes bør der være skriftlighed om de aftaler eller anbefalinger, der indgås vedrørende den videre håndtering af eller opfølgning på sagen i institutionen.

Håndteringen af sagen bør afspejle et trefoldigt fagligt fokus:

- På det/de involverede barn/børn
- På de involverede forældre
- På den/de involverede medarbejder/e

Som et fjerde punkt er det vigtigt, at der er fokus på den ønskede ledelsesmæssige opfølgning på henvendelsen.

Pædagogmedhjælperes rolle i en børnehave

Selvom hovedparten af de interviewede forældre og ansatte i børnehaven giver udtryk for, at de ikke har tænkt om den dømte pædagogmedhjælper som en potentiel seksuel krænker, har de fleste dog bemærket og undret sig over hans meget fysiske omgang med børnene. Oftest er den blevet forstået som pædagogmedhjælperens manglende professionalisme og grænsesætning over for børnene, og det har, som det fremgår ovenfor, været et punkt, hvor de ansatte på institutionen har forsøgt at gribe ind. Tilsyneladende har der dog været uklarhed om, hvilke grænser institutionen egentlig satte i forhold til dette samværsaspekt, særligt i forhold til pædagogmedhjælperne. Flere blandt såvel forældre som personalet giver udtryk for en opfattelse af, at det er pædagogmedhjælperes rolle, i højere grad end pædagogerne, at være på ”børnenes niveau” - at lege og tumle med dem, og at kravene til pædagogisk professionalisme i disse samværsformer er anderledes eller mindre end hos pædagogerne. Der synes altså at have været en (uskrevet) arbejdsfordeling, som har indebåret, at man accepterer mere fysisk leg og kontakt i pædagogmedhjælperes kontakt med børnene, og at pædagogmedhjælperen ofte er blevet tildelt ansvaret for samværet med mindre eller større børnegrupper, så pædagogerne kunne tage sig af andre opgaver.

”Det forventes at pædagogiske medhjælperer er mere fysiske med børnene og tumler med dem. Pædagoger holder mere distancen.” (ansat på institutionen)

”Institutionen havde på det tidspunkt en stor drengegruppe på 18 drenge. Og jeg tror det har været rigtig dejligt, at der har været en som [pædagogmedhjælperen] der kunne trække 15 drenge og lave aktiviteter med dem, fordi det gør, at de [pædagogerne] kan lave nogle andre ting” (forælder)

Uklarheden om samværsformer, kombineret med accepten af/forestillingen om pædagogmedhjælperes ”mere kropslige og fysisk kontakt” med børnene, er formentlig en barriere, der har bidraget til at vanskeliggøre opsporingen af, hvorvidt den pågældende pædagogmedhjælperes udprægede fysiske omgang med børnene kunne være en del af seksuelle overgreb.

Viden om og procedurer for håndtering af forældrehenvendelser

Ligesom det er vigtigt at institutionen har retningslinier/politik om normer for samvær og omgangsformer, viser det konkrete sagsforløb også betydningen af, at der på institutionsniveau er procedurer for, hvordan man håndterer henvendelser fra forældre om (mistanke om) grænseoverskridende adfærd og/eller seksuelle overgreb fra en medarbejders side. Det er vigtigt, at der i institutionen er klare nedskrevne retningslinier for håndteringen af bekymrede forældrehenvendelser. Bl.a. er det centralt, at det præcise indhold i forældrehenvendelsen noteres ned (af den der har modtaget henvendelsen) samt at institutionens leder herefter orienteres (hvis det er en medarbejder der modtager henvendelsen). Den videre håndtering af henvendelsen afhænger af henvendelsens karakter – under alle omstændigheder er det vigtigt, at der foreligger klare instrukser for, hvordan

den stedlige leder skal håndtere det videre forløb (herunder inddragelse af forvaltningens pædagogiske konsulent). I det konkrete forløb er der flere eksempler på dialog mellem forældre og medarbejdere om ”bekymrende udsagn eller adfærd vedrørende barnet”, som betegnes som ”garderobesnak”⁷. Tendensen er, at der ikke i tilstrækkeligt omfang reageres eller følges op på disse mere uformelle henvendelser – hvilket kan udgøre en barriere, dels for den tidlige opsporing af grænseoverskridende adfærd, og dels for en kvalificeret håndtering af en evt. mistankesag, der senere kræver udredning.

Koordinering og analyse af observationer og henvendelser

Indikatorerne, for at et eller flere børn udsættes for seksuelle overgreb i en institution, vil ofte være uklare og svære at vurdere enkeltstående, da de tit placerer sig i gråzonen mellem normal børneadfærd, forbigående trivselsproblemer eller bekymrende adfærd. Derfor er det afgørende, at der er et fagligt fokus på også at sammenkoble en række enkeltstående eller forskellige tegn eller signaler fra børnene.

”Vi [forældre] kommer med et fragment, det er deres [ledelsens og pædagogernes] opgave at samle det puslespil.”(forælder)

Forklaringer på manglende trivsel eller problemer hos et barn skal altid søges både i barnets forhold hjemme, i barnets sociale liv og i hvordan institutionens tilbud matcher barnets udviklingsbehov. Det er en meget kompleks analyse, og der kan være en risiko for, at man i pressede eller belastede perioder tager til takke med enklere forklaringer, som f.eks. at lægge årsagen til mistrivsel eller bekymrende adfærd hos barnet alene.

Hvis institutionen i for høj grad opfattes som en arena, hvor børnenes private problematikker udspilles, bliver børnenes trivselsproblemer gjort for private, og man kan komme til at overse institutionens betydning som et socialt miljø med sin egen dynamik i forhold til børnenes adfærd og problemer.

Fysiske tegn og indikationer på seksuelle overgreb i en daginstitution kan være flertydige og mangfoldige. Det kan f.eks. dreje sig om børn (der ellers har været renlige) begynder at tisse i bukserne i institutionen, får røde numser, gentagne (uforklarlige) blærebetændelser og uforklarlige blodspor i underbukserne. Flere af disse tegn har også været tilstede i den konkrete sag. Der var også eksempler på, at børn kom med umiddelbart uforklarlige/bemærkelses-værdige udsagn, hvor den tætte kropskontakt har forvirret børnene, fordi de på den ene side synes det var sjovt, men samtidig følte ubehag, når det fortsatte ud over børnenes grænser. Der har også været børn, der modsatte sig at gå bestemte steder hen (børn der f.eks. ikke ville ud på legepladsen efter spising).

Ofte vil sådanne reaktioner og udsagn blive tolket og søgt forklaret ud fra konkrete begivenheder i barnets liv (fx barnet reagerer fordi forældrene for nyligt er blevet skilt eller

⁷ Såvel forældre som medarbejdere bruger udtrykket ”garderobesnak” til at betegne henvendelser af mere uformel karakter (i modsætning til henvendelser der enten foregår på kontoret eller telefonisk).

barnet er blevet storesøster/-bror) eller træk ved barnet selv (fordi barnet generelt er optaget af at prøve grænser af, ”pigen har en livlig fantasi” eller ”børn i den alder piller jo ved sig selv”).

Det er imidlertid vigtigt, at medarbejdere og ledelse (evt. med sparring/rådgivning fra kommunens pædagogiske konsulenter) også er opmærksomme på, at koble rækken af observationer vedrørende børnene og overveje om flere enkeltstående hændelser kan være udtryk for et mønster, hvor forklaringen ikke kun kan tilskrives private og familiære forhold. De mange indikatorer må også ses i en større sammenhæng, og viden om at seksuelle overgreb finder sted bør altid være en (blandt flere) faglige arbejdshypoteser.

”De tegn jeg oplevede, som fx tisseriet, det var da noget, man undrede sig over, men samtidig noget, man jo også havde set andre steder.” (ansat på institutionen)

”Jeg havde spurgt [en ansat] kort, hvordan med det her tisseri. Jeg synes måske det var rigtigt irriterende at vores [barn] var begyndt at tisse meget igen og vi kunne ikke finde en årsag til det. Og så synes vi også det var lidt spektakulært at mange af de andre børn tissede. Der var mange blå poser⁸. Vores [barn] fortalte selv, at det var fordi de havde kildelege med A, og A stoppede ikke, og det var vores [barn] lidt træt af.” (forælder)

”Det er rigtigt, at der var flere børn der tissede, men når jeg tænker tilbage...det har ikke været i mit hoved [at børnenes tisseri kunne forbindes til ting de oplevede i institutionen], men det har åbenbart heller ikke været i forældrenes hoved.” (ansat på institutionen)

Det er undersøgelsens vurdering, at der i det beskrevne sagsforløb er refereret eksempler, hvor den konkrete vurdering af et barns (bekymrende) adfærd og efterfølgende håndtering heraf har været præget af en for entydigt individualiserende tilgang, som kan have haft negativ indflydelse på pædagogernes muligheder for at se sammenhængen mellem børnenes adfærd og livet i institutionen. Dette er en vigtig læring at uddrage i forhold til det fremadrettede arbejde med at kvalificere en tidligere opsporing af grænseoverskridende adfærd/seksuelle overgreb.

Handicap og overgreb

I forbindelse med seksuelle overgreb på børn udgør børn med handicap en særlig sårbar gruppe⁹. Undersøgelser på området viser, at et udtalt dilemma og tilbøjelighed i forhold til disse børn er at vurdere og forklare barnets eventuelle mistrivsel udelukkende ud fra barnets handicap, som jo reelt også (i perioder) kan være en belastning for barnet. Børn med et fysisk handicap, som f.eks. er afhængige af voksnes hjælp til intimpleje, oplever

⁸ Blå poser henviser til de poser institutionen giver børnenes deres våde tøj med hjem i og som hænges ved børnenes plads i garderoben.

⁹ Se undersøgelsen ”Seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap. En kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af omfang og karakter af seksuelle overgreb”. SISO og SUS januar, 2007. Kan downloades på www.siso-boern.dk

dagligt at voksne overskrider en personlig grænse, som de jævnaldrende børn ikke får overskredet. Barnet er nødt til at tolerere denne intimitet, men det er samtidig vigtig at intimplejen foregår under forhold, der så vidt muligt respekterer barnets behov for og ret til privat grænsesætning.

For en seksuel krænker vil en række ydre barrierer som normalt skal overvindes i forhold til at kunne foretage seksuelle overgreb i en daginstitution være reducerede (eller fraværende) i forhold til et barn med handicap. Dels pga. selve situationen omkring intimplejen (som ofte af hensyn til barnet vil foregå på et aflåst toilet) og dels pga. kontakten med barnet i forbindelse med den intime pleje (barnet accepterer som udgangspunkt den fysiske kontakt pga. sit handicap). Disse forhold vil en krænker kunne udnytte til langsomt at flytte grænserne og gøre indholdet i plejen mere og mere seksuelt betonet, eventuelt under dække af, at det er forskellige nødvendige procedurer.

Hvis barnet med handicap reagerer på de seksuelle overgreb med uforklarlige symptomer eller adfærd (eksempelvis uforklarlige smerter, voldsom vrede, selvhad eller angst) vil en nærliggende forklaring være at tilskrive barnets reaktioner dets handicap. Dermed kan man sige, at barnets handicap i sig selv kommer til at udgøre en barriere i forhold til omgivelsernes mulighed for at opspore de seksuelle overgreb, som barnet udsættes for.

I den pågældende institution (en såkaldt h-institution) var der også enkeltintegrerede børn med handicap, og den konkrete sag rummer vigtige erfaringer der fremadrettet bør give anledning til et særligt fokus i forhold til denne børnegruppe. Ikke mindst i forhold til hvordan forebyggende tiltag, som bl.a. procedurer for varetagelsen af intimplejen og den fysiske indretning på institutionen, kan bidrage til *både* at sikre barnets behov for privathed og skabe den størst mulige sikkerhed og trykthed for barnet.

At tale med børnene

Det var udsagn fra flere børn der i maj måned 2007 fik sagen om de seksuelle overgreb begået af en mandlig pædagogmedhjælper frem i lyset. Da der senere faldt dom i sagen, blev det fremhævet, at videoafhøringerne af børnene var blevet tillagt stor værdi, og at børnenes forklaringer var særdeles detaljerede og troværdige.

Betydningen af at lytte og forholde sig til børns udsagn om grænseoverskridende oplevelser og at tale med børn om det de fortæller, er en central læring for alle parter i denne sag. Som ansat i en daginstitution lægger man i løbet af en dag ører til meget børnesnak, hvor børnene på kreative måder afprøver, udforsker og leger med sprogets muligheder i et grænseland mellem virkelighed og fantasi. Den konkrete sag viser, at det fagligt opmærksomme øre for hvad børn fortæller, koblet med evt. andre observationer om barnet, er af største betydning for den tidlige opsporing af eventuel grænseoverskridende adfærd/seksuelle overgreb.

På baggrund af den konkrete sag kan det konstateres, at flere børn er kommet med udsagn der retrospektivt og på baggrund af den viden man har i dag, kunne have givet anledning til større undren eller opmærksomhed end tilfældet har været. Det er en smertelig erkendelse for både fagpersoner og forældre, at man muligvis har overhørt et barns forsøg på at sætte ord på nogle oplevelser, som barnet måske fandt ”ubehagelige” eller ”belastende” og ønskede hjælp til at stoppe. En central læring må derfor være, at der generelt er god forebyggelse i - ikke bare i forhold til seksuelle overgreb - at fagpersoner fagligt er klædt på til at lytte analyserende til det børn fortæller. Ligeledes er det vigtigt, at fagfolk kan lære

børn om egne og andres grænser ved bl.a. at tale med selv små børn i børnehavealderen om gode og ubehagelige følelser og oplevelser, gode og dårlige hemmeligheder, lære dem at aflæse og respektere andres grænser, og tale med dem om hvordan man kan få hjælp og støtte til at håndtere en vanskelig situation. Det er helt centrale kompetencer, som de kommunale daginstitutioner, i dialog med forældre og med afsæt i pædagogiske læreplaner, kan være med til at bibringe børnene.

En synlig ledelse

Man kan formentlig aldrig helt forhindre, at en seksuel krænker bliver ansat i en børneinstitution. Men en synlig ledelse har stor betydning i det forebyggende arbejde. En institution står bedst rustet i forhold til at forhindre en seksuel krænker i at få fodfæste på institutionen når ledelsen:

- lægger vægt på, at der er klare grænser for adfærd og kontakt med børnene, og for hvordan man handler, når disse overskrides.
- har fokus på at sikre en løbende drøftelse af indholdet og rammerne for det pædagogiske arbejde ("Hvordan gør vi her hos os?") - herunder åben drøftelse af risikoen for at ansatte har grænseoverskridende (potentielt pædofil) adfærd
- er opmærksom på at understøtte en kultur, hvor man kan give hinanden feedback på oplevelser og hændelser i det daglige arbejde med børnene ("hvad var det der skete, hvorfor gjorde du sådan?")

Forløbet i den pågældende institution er præget af en del ledelsesmæssig udskiftning og omstrukturering, hvilket selvfølgelig aldrig helt kan undgås i den kommunale daginstitutionsverden, men som på den anden side bør give anledning til øget opmærksomhed (fra forvaltningens side). Ikke mindst viser den konkrete sag, at det er særdeles vigtigt at sikre procedurer vedrørende overlevering ved lederskifte og introducere nye ledere til procedurer vedr. skriftlighed, indberetning mv.

Normering og den praktiske organisering af arbejdet

Daginstitutionsområdet er løbende præget af en debat om ressourcer, normeringer og kvalitet i det pædagogiske arbejde. I institutioner, som på grund af forskellige forhold (omstruktureringer, lederskifte, højt sygefravær eller lignende) oplever at ressourcerne er knappe, vil den naturlige reaktion ofte være, at det bliver de praktiske opgaver, som står i højsædet, mens de mere kreative pædagogiske opgaver med børnene og det inddragende samarbejde med forældrene kommer bagerst i køen. Dette kombineret med eventuelle belastnings- eller stressproblemer hos personalet, kan betyde, at vigtige signaler hos børnene kan blive overset, samt at henvendelser fra forældre direkte eller indirekte bliver afvist, fordi det er svært at finde tid eller overskud. Oplevelsen af manglende ressourcer kan risikere at blive en grobund for utilstrækkelig faglig grundighed og heraf følgende individualisering af børnenes trivsel. Alt dette er omstændigheder, der højner risikoen for at seksuelle overgreb kan eksistere upåagtet i institutionen. Det kan blive lettere for en krænker at "groome" sine omgivelser, idet vedkommende for både pædagoger, børn og forældre kan udvise det kærkomne overskud til børnene, der ellers opleves som en mangelvare i en presset dagligdag.

Et vigtigt element i det forebyggende arbejde samt tidlig opsporing er, at den tilstedeværende normering, samt praktiske organisering af det daglige pædagogiske arbejde, muliggør en forsvarlig overvågning af børnene og giver mulighed for at skabe et trygt udviklingsmiljø i institutionen. I den pågældende institution har der, ifølge de interviewede,

flere gange været drøftelser af normeringen og den praktiske organisering af arbejdet. Det er dog ikke muligt på baggrund af denne undersøgelse at konkludere, hvorvidt de konkrete ressource- og normeringsmæssige forhold har haft afgørende indflydelse på sagens forløb. Et par citater afspejler imidlertid medarbejdernes oplevelse af, at de normeringsmæssige rammer sætter visse begrænsninger i det daglige arbejde:

"Virkeligheden er, at man er to voksne til at tage sig af børnene på legepladsen – også til at hjælpe dem, som skal på toilettet. Så har man altså ikke tid til at gå og registrere det, som den anden laver"(ansat på institutionen)

"Vores hverdag bygger på, at vi er nødt til at tro på, at det den anden laver er i orden."(ansat på institutionen)

Pædagogisk tilsyn og hjælp

En forebyggelsespolitik, der går hånd i hånd med personalepolitik, procedurer for hvordan man vedligeholder den fornødne faglige viden i organisationen, samt en klar ansvars- og rollefordeling, skaber den bedste organisatoriske understøttelse af den kommunale indsats for forebyggelse og tidlig opsporing af seksuelle overgreb i kommunale dagtilbud.

Implementering af viden om seksuelle overgreb (ikke kun i institutioner men mod børn og unge generelt) i form af forebyggelsespolitikker, der indarbejdes i de daglige pædagogiske principper i det enkelte dagtilbud, er en vigtig form for organisatorisk understøttelse. Forebyggelsespolitikker skal bl.a. afspejle grundige drøftelser af, hvordan man skaber trygge, sikre, udviklende miljøer og rammer for børnene – og herunder forholder sig til hvad det kræver af personalet (personligt, fagligt og organisatorisk). I forhold til seksuelle overgreb er det også vigtigt, at der centralt i forvaltningen er udarbejdet gode retningslinjer for ansættelsesprocedurer, som implementeres i det daglige arbejde i institutionerne. Både så man indhenter de nødvendige referencer ved nyansættelse og tilrettelægger ansættelsessamtalen på bedst mulig måde. En grundig og vel tilrettelagt ansættelsesprocedure kan være med til at mindske risikoen for, at man får ansat den forkerte medarbejder.

Det er samtidig vigtigt, at disse procedurer og retningslinjer ikke kommer til at virke som en barriere, sådan at mandlige medarbejdere ikke tør søge arbejde med børn. Mandlige medarbejdere på daginstitutionsområdet er centrale rollemønstre og identifikationsfigurer, som har stor betydning for børnenes udvikling. Tilstedeværelsen af en - forholdsvis lille - risiko for seksuelle overgreb, ændrer ikke vigtigheden af mænds tilstedeværelse i det pædagogiske arbejde.

Den faglige viden skal vedligeholdes og opdateres løbende i form af efter- og videreuddannelse af særlige nøglepersoner og i det løbende konsulentarbejde over for institutionerne. Opgaven med at sikre faglig viden i de enkelte institutioner og sikre, at der udarbejdes politikker og retningslinjer for det pædagogiske arbejde, påhviler såvel de enkelte institutionsledere som medarbejdere i forvaltningen, f.eks. gennem pædagogisk udvikling, tilsyn og hjælp. Opgaven, for de institutionskonsulenter, der skal udføre det konkrete tilsyn på institutionerne, kan dog (afhængig af organisationsstrukturen) være præget af det dilemma, at de på den ene side skal fungere som udviklings-, hjælpe- og støtteinstans, samtidig med at de på den anden side har opgaven med at være kontrol- og sanktionsinstans. Yderligere er der på institutionslederniveau og forvaltningsniveau også flere hensyn at tage, som kan være modsatrettede, idet man både skal varetage

institutionens økonomi, samtidig med man skal opfylde de ansattes, forældrenes og børnenes behov og ønsker.

Disse indbyggede dilemmaer kan i nogle tilfælde føre til en f.eks. større lukkethed om vanskeligheder eller problemer i en institution, især hvis der er uklarhed om hvorvidt forvaltningens hjælp vil være præget af støtte eller af kontroltiltag, der opleves som sanktioner. En manglende åbenhed eller klarhed om samarbejdet kan dermed komme til at udgøre en barriere i forhold til lederens eller medarbejdernes lyst eller motivation til at søge hjælp til problemer i institutionens pædagogiske arbejde. Det kunne f.eks. dreje sig om hjælp til en analyse af trivselsproblemer i en børnegruppe. Det er et dilemma, som ikke kan fjernes, men som begge parter til stadighed skal arbejde med, og hvor det er centralt at styrke åbenheden og tilliden mest muligt.

Samtidig er det vigtigt, at institutionerne benytter sig af adgangen til få den faglige hjælp og sparring i forhold til et regelmæssigt kvalitetstjek. Faglig supervision fra fagpersoner uden for eget regi - eksempelvis fra kommunens pædagogiske konsulent på området – kan ofte være en yderligere sikring af at minimere de bias, der kan opstå i en arbejdspladskultur ("den slags sker ikke her i vores institution/område" eller "vi kender jo hinanden/det ville han aldrig gøre").

3. UNDER EN SAG - HÅNDTERINGEN AF EN KONKRET MISTANKE – BARRIERER OG DILEMMAER

Med afsæt i foregående kapitels beskrivelse af nogle af de dilemmaer og barrierer der spiller ind på forebyggelse og opsporing af seksuelle overgreb i en kommunal daginstitution, vil dette kapitel fokusere mere snævert på en række forhold, som har spillet ind på Århus Kommunes håndtering af den konkrete mistanke, da den opstod i foråret 2007. Hensigten er at uddrage generel læring af det konkrete sagsforløb: Hvilke konkrete forhold og problemstillinger har gjort sig gældende – og hvad kan man lære heraf?

Når mistanken opstår

Når der opstår en *konkret* mistanke om seksuelle overgreb fra en ansat i en institution, involverer det som regel mange parter med tæt relation til hinanden, og det vil ofte være vanskeligt at overskue, hvordan man skal handle og forholde sig – både som leder, medarbejder og forælder. Der er mange praktiske forhold at tage hensyn til i kommunikationen mellem parterne, så som sikringen af bevisførelse, tavshedspligt, underretningspligt mv., som kan være svære at overskue i den første akutte fase. En manglende faglig viden om hvordan man håndterer disse forhold, når man står med en konkret mistanke, kan ikke alene have negative retsmæssige konsekvenser i sagen (i fht. bevisførelsen), men også bidrage yderligere til de mange ambivalente/negative følelser, frustrationer og dilemmaer sagen uvægerligt vil indebære for de involverede parter.

Underretning af relevante personer i sagens indledende fase

Den konkrete mistankesag i den pågældende institution blev udløst af en henvendelse fra et forældrepar om nogle bekymrende udsagn fra deres barn om grænseoverskridende og blufærdighedskrænkende adfærd fra en medarbejders side. Der blev handlet hurtigt og konsekvent på henvendelsen og på baggrund af en række møder den efterfølgende dag blev det konkluderet, at barnets udsagn ikke med sikkerhed kunne afvises, og at forvaltningen som følge deraf måtte anmode politiet om at undersøge sagen nærmere. Samme dag har der i børnehaven været en anden episode som giver anledning til bekymring. Forældrene til de børn, der har været involveret i denne episode, bliver på dette tidspunkt ikke orienteret herom.

Afklaringen af, hvorfor dette ikke sker, har været en del af den personale-undersøgelse, som Århus Kommune efterfølgende har iværksat om hændelsesforløbet i sagen, og skal ikke vurderes i indeværende undersøgelse. Uanset om der er tale om manglende viden om eller uklare procedurer for håndtering af en konkret mistanke sag, kan det dog konstateres, at der i den indledende fase i sagshåndteringen er flere proceduremæssige fejl og uklarheder, der påvirker det videre sagsforløb uheldigt. Generelt er det vigtigt at sikre, at forældre altid bliver orienteret, hvis deres børn har været involveret i bekymrende episoder (af enhver art), mens det har opholdt sig i institutionen. Endvidere er det fremadrettet vigtigt, at kommunen har konkrete retningslinier, der sikrer, at alle forhold, der kan bidrage til at belyse en evt. politianmeldelse kommer frem så tidligt som muligt, samt at der evt. udarbejdes interne procedurer (og redskaber), der understøtter, at de beskrevne retningslinier følges (se endvidere kapitel 5, om det levende beredskab).

Procedure i forhold til den mistænkte

Kommunerne har et dobbelt ansvar i sager af denne karakter. Dels et ansvar i forhold til at beskytte børnene i institutionen mod overgreb, og dels et ansvar i forhold til at beskytte

den medarbejder, der – måske uberettiget – bliver anklaget for at have begået seksuelle overgreb. I sagens indledende fase, hvor der ofte ikke er klarhed over mistankens substans, er det vigtigt at kommunen er sig dette dobbelte ansvar bevidst – og de dilemmaer der er forbundet hermed - og her ud fra tilrettelægger sine handlinger i forhold til medarbejderen. Et tæt samarbejde med politiet i den indledende fase er ligeledes påkrævet.

I den konkrete sag blev den pågældende pædagogmedhjælper informeret om, at der havde været en forældrehenvendelse, og han blev bedt om at komme til møde om denne senere på dagen. Pædagogmedhjælperen får dog senere besked om, at han ikke skal komme til dette møde alligevel. I stedet bliver han kontaktet senere på dagen og får besked om, at der på baggrund af forældrehenvendelsen er indgivet en politianmeldelse, og at han ikke skal møde på arbejde indtil videre (mens sagen undersøges). Medarbejderen bliver opfordret til at kontakte sin faglige organisation og bliver også gjort opmærksom på muligheden for at få psykologhjælp.

Det konkrete sagsforløb vidner om, at det kan være vigtigt at koordinere og samarbejde tæt med politiet i den indledende fase. Det var således efter rådføring med politiet, at det planlagte møde med pædagogmedhjælperen blev aflyst. Ligeledes gør politiet opmærksom på, at den hjemsendte medarbejder bør blive bedt om at aflevere sin nøgler, så vedkommende ikke har mulighed for at tage tilbage på institutionen og fjerne eventuelle spor.

Information til forældre i den indledende fase

Et centralt spørgsmål der melder sig, når en mistanke-sag opstår i en daginstitution, er spørgsmålet om hvad der kan informeres om til hvem, og hvornår det kan ske. I tilfælde som i den konkrete sag, hvor der – i samarbejde med forvaltningen - hurtigt træffes beslutning om, at sagen skal politianmeldes, er der en række proceduremæssige forhold at være opmærksom på. Da børnenes vidneudsagn ofte er det, der skal bære en sag igennem (på grund af manglende fysiske beviser), er det politiets interesse, at børnenes vidneudsagn er så troværdige og autentiske som muligt. Derfor ønsker politiet som udgangspunkt at afhøre børnene, før disse taler for meget med deres forældre, pædagoger, psykologer etc. om de formodede overgreb.

Et stort dilemma i den første akutte fase består i, at man på dette tidspunkt endnu ikke har overblik over sagen omfang og karakter. Det er endnu ikke bevist, om der er substans i den opståede mistanke (om politiet vurderer at der skal rejses sigtelse), og det vil være nødvendigt at holde informationerne tæt til kroppen – både af hensyn til politiet efterforskningen, de involverede børn og familier, og til den mistænkte medarbejder.

I den konkrete sag gik der ca. tre uger fra politianmeldelsen blev indgivet til institutionens samlede forældregruppe i et brev¹⁰ fra forvaltningen blev informeret herom. Såvel ansatte som forældre har oplevet denne fase i forløbet som ualmindelig belastende. Flere forældre fortæller, at snakken efterhånden går i forældre kredsen om den pågældende medarbejders langvarige fravær, og at mange skiftevis gør sig bekymringer og skubbede dem væk.

"En anden forælder ringer til mig og siger: "jeg undrer mig egentlig over at A har været væk så længe". Og det gør jeg jo også. Og så får jeg den bare. [mistanken]... (forælder)

Generelt gælder det, at hensynet til politiets efterforskning ofte vil være styrende i den indledende fase efter en politianmeldelse. Sager af denne karakter vil dog altid være forskellige, og der kan ikke opstilles en informations-skabelon, som vil kunne anvendes i ethvert tilfælde. Sagens konkrete omstændigheder spiller ind: er sagen kendt i forældregruppen, er der opstået rygtedannelse, er der tale om et eller flere børn, hvilken substans vurderer man der er i mistanken osv. I den konkrete sag var der indgivet politianmeldelse vedrørende et enkelt barn. Videoafhøringen af dette barn trak af forskellige årsager ud, hvilket bl.a. forårsagede, at forvaltningen tilsvarende forholdt sig afventende og udskød en samlet information til forældregruppen. Det er ikke op til denne undersøgelse at afgøre hvilke forhold, der var afgørende for, at den første videoafhøring trak ud så længe, som den gjorde. Generelt skal det dog pointeres, at politiet har en hensigtserklæring om at foretage videoafhøringen af børn inden 8 dage efter en anmeldelse i disse sager, og den konkrete sag viser meget godt det hensigtsmæssige i at dette overholdes.

Det bliver et dilemma med, hvornår skal der gives information til forældrene, og den beslutning vi så tager, er at forældrene bliver indkaldt til fællesmøde mandag. Men på det tidspunkt er der allerede opstået så meget snak i forældregruppen. (ansat i forvaltningen)

Der er også generelt erfaringer med, at mange forældre har uklare forestillinger om, hvad en videoafhøring af et barn indebærer og i hvor høj grad afhøringen belaster barnet. Det er derfor hensigtsmæssigt, at politiet informerer forældrene bedst muligt for at forhindre, at disse bekymringer og uklarheder bliver en barriere for en hurtig afhøring.

I den konkrete sag er der flere ting der taler for, at forvaltningen kunne have valgt at informere forældrene tidligere. Den omstændighed, at den mistænkte medarbejder er hjemsendt fra institutionen i tre uger, mens efterforskningen står på, er i sig selv et forhold der giver anledning til så mange spørgsmål og rygtedannelse i forældregruppen, at det formentlig havde været mere hensigtsmæssigt at orientere forældrene og give dem en forklaring på fraværet. Der vil ganske vist ikke være så meget man konkret kan orientere forældrene om (pga. efterforskningen og hensynet til den mistænkte), men i visse tilfælde er lidt information bedre end ingen information. Det kan i sig selv være en vigtig information,

¹⁰ Brevet blev udleveret til forældrene ved afhentning af deres børn. Enkelte forældre der ikke var i institutionen den pågældende eftermiddag fik brevet leveret hjemme på adressen.

at der arbejdes med at afklare eller efterforske en sag, og at der vil blive givet relevant information når dette bliver muligt. Ellers vil den manglende information kunne mistolkes som unødvendig lukkethed eller hemmeligheds-kræmmeri. I en tidlig information til forældre kan man bl.a. også orientere forældrene om, at det er vigtigt (både for en eventuel efterforskning og af hensyn til den mistænkte), at de ikke drøfter sagen indbyrdes eller begynder at udspørge deres børn på en (for efterforskningen) uhensigtsmæssig måde.

I det konkrete tilfælde kom de tre ugers påfaldende lukkethed om medarbejderens fravær på institutionen til at danne grundlag for uhensigtsmæssig tvivl, spekulation og rygtedannelse i forældregruppen. Selv om både forældre og medarbejdere prøvede at lade hverdagen i institutionen gå videre påvirkede den påtvungne lukkethed forholdet mellem medarbejdere og forældre, hvilket ikke mindst de ansatte oplevede som et stort pres:

”Jeg oplever at vi går rundt og lyver forældrene op i hovedet i tre uger. At de spørger hvad det er med A og vi bare siger ”det kan jeg ikke sige noget om”, og sådan plejer vi jo ikke at svare forældre, når de spørger, hvad der er med vores kollegaer. Jeg oplever, at vi har fået mundkurv på” (ansat på institutionen)

Information til hele og dele af forældregruppen gennem sagsforløbet

Før det fælles forældremøde (og også i den efterfølgende periode) afholdes der endvidere møde(r) med mindre grupper af de involverede forældre.

Kommunen afholder tre fælles forældremøder i løbet af den første måned efter sagen kom frem, og er således i denne fase opmærksomme på at opretholde et godt informationsniveau. En overordnet erfaring fra perioden synes at være, at det netop er vigtigt at forvaltningen er opmærksom på løbende at informere hele forældregruppen om de ting, der er mulighed for at orientere om. I det konkrete forløb har en gruppe forældre, hvis børn ikke har været en del af retssagen (hvoraf nogle alligevel har en formodning om at deres børn har været involveret i overgrebene¹¹) imidlertid på visse tidspunkter, i de godt fem måneder der gik fra sidste fællesmøde til retssagen blev indledt, følt sig udenfor og ikke-informeret af kommunen:

”Noget, som har frustreret os enormt, det er [...] at for vores vedkommende, som ikke direkte har været involveret i politisagen, vi ved jo i princippet ingenting, og det gør vi stadigvæk ikke. Udover det vi har kunnet læse i avisen”. (forældre)

”Det kan godt være, at der ikke kan være det samme informationsniveau til alle forældre. Men det bliver meget lukket, for de der familier, som har været i rådgivning eller samtalegrupper sammen, de bliver jo nærmest i familie med hinanden [...] og det er svært for os andre at trænge ind i.” (forældre)

”Der er jo den der inderkreds eller retssagskreds [af forældre], og så står vi alle sammen udenfor. Og den her ydergruppe, den er der ikke taget hånd om, vi har simpelthen sejlet

¹¹ Der er også børn som først er begyndte at fortælle om deres oplevelser efterfølgende.

vores eget sø. Har de [forvaltningen] tænkt den tanke, at der kunne være andre end dem, der har en politianmeldelse? Der er jo mange der var sådan, ja, er det nu så slemt? Og vi ved det jo ikke, vi får det jo først at vide, da vi hører anklageskriftet. (forældre)

En central læring fra forløbet peget på, at det er vigtigt at være opmærksom på at informationsbehovet i forældregruppen dels ikke er ensartet for hele gruppen, og dels kan være foranderligt (for skiftende grupper) under så langvarigt et forløb. Fra en mindre gruppe forældres side påpeges det, at forvaltningen i perioden frem til retssagen ikke har været tilstrækkelig opmærksom på at imødekomme det behov for information, som den samlede forældregruppe har haft. Det drejer sig særligt om at sikre information til forældre, hvis børn evt. først begynder at fortælle om de grænseoverskridende oplevelser de har haft med pågældende medarbejder efter politiets efterforskning af sagen. Samtidig skal det dog også pointeres, at der knytter sig helt reelle dilemmaer til dette spørgsmål, da ny-opstartede børn og forældre i institutionen samt forældre, der ikke har været involveret i sagen, kan have et ønske om at ”komme videre” og derfor ikke ønsker at blive ved med at høre om sagen. Under alle omstændigheder er det centralt, at forvaltningen er opmærksom på de forskellige grupperinger i den samlede forældregruppe og tilrettelægger deres informationer i relation hertil.

Den indledende koordinering af sagshåndteringen

Fire dage efter forældrene er blevet informeret pr. brev, afholdes det første af tre forældremøder for alle forældre i institutionen. På mødet orienterer hhv. repræsentanter fra Børn og Unge forvaltningen og politiet om sagen og forældrene får tilbud om krise-psykologisk bistand.

På mødet fremsætter flere forældre kritik af kommunens håndtering af sagen. Et væsentligt kritikpunkt går på, at ansatte på institutionen samt i forvaltningen ikke har reageret tilstrækkeligt på tidligere henvendelser vedrørende den pågældende medarbejder. Forvaltningens repræsentant er ikke forud for mødet blevet orienteret om disse tidligere episoder og forældrehenvendelser. Flere omstændigheder spiller ind herpå, bl.a. har kommunens interne koordinering og kommunikation ikke været tilstrækkelig forud for mødet, ligesom den manglende skriftlighed, der generelt har været om tidligere forældrehenvendelser har betydning. En væsentlig konsekvens af den manglende interne koordinering af viden om sagen er, at flere forældre oplever, at forvaltningen ikke har det fornødne overblik over sagen og situationen. Flere forældre udtrykker, at de følte usikkerhed om hvorvidt kommunens medarbejdere overhovedet vidste, hvad de skulle gøre:

”Forvaltningen må ikke stille sig så tvivlende op overfor en sådan sag, og for hvordan den skal behandles. Det skaber en næste uoprettelig mistillid.” (forælder)

Information til forældre om den politimæssige del af sagen

Til gengæld udtrykker forældrene generelt stor forståelse for politiets arbejde og tilfredshed med den information de modtog fra politiet på det første fælles informationsmøde. Stort set alle forældre fremhæver, at politiets klare og præcise retningsanvisninger for, hvordan de som forældre kunne og måtte tale med deres børn om deres oplevelser i perioden inden en evt. videoafhøring, var meget brugbare. Også politiet betoner betydningen af at forældrene får præcis information om disse ting:

”[J]eg oplevede [på det første fælles forældremøde][..] virkelig en forældregruppe der havde brug for at få noget hjælp og akut vejledning om, hvordan man skal forholde sig i sådan en

sag [...]Hvad skal vi kigge efter, hvilke tegn skal vi kigge efter, hvornår skal vi spørge dem, hvad må vi sige til dem, hvad må vi ikke sige til dem. Det var så vigtigt. Og det er også meget vigtigt for os [politiet] at få det kommunikeret ud. (ansat i politiet).

Specielt når en *gruppe af børn* er omfattet, er det en risiko, at forældrene til disse børn snakker sammen og derved – uforvarende - kommer til at skade efterforskningen. Derfor er information fra politiet om, hvordan man som forældre skal forholde sig i fht. en mulig afhøring af børnene, vigtig at få så tidligt i forløbet som muligt. Og gerne samtidig med at forældrene orienteres som sagen, så de ikke uforvarende kommer til at udspørge deres børn på en for efterforskningen uhensigtsmæssig måde.

Forældregruppen som helhed reagerer forskellige på informationsbrevet. Nogen reagerer umiddelbart med at tænke, at det er synd for den pågældende medarbejder¹², at han bliver udsat for en sådan mistanke. For andre udløser brevet bange anelser og en snigende fornemmelse af frygt for, om også deres barn har været involveret i noget. For endnu andre, der måske havde gået med bange anelser de seneste tre uger, udløser brevet en kraftig følelsesmæssig reaktion:

*”Da jeg så får brevet, så tænker jeg, når der ligefrem **står** krænkelser, ja, så er jeg bare videre [i tankerækken]. Altså, jeg kan bare se det hele.[...] Men jeg betvivler, hvordan jeg skal agere i forhold til [mit barn], så derfor siger jeg ikke noget [til barnet om sagen]i løbet af week-enden. Men jeg gør mig mange tanker og jeg ringer til min leder [på vedkommendes arbejdsplads] og jeg tuder og hyler, jeg gør alt muligt. (forælder)*

Behovet for støtte og behandling

Støtte til forældre

Det er en generel erfaring fra sager af denne karakter, at de berørte forældre ofte vil være krisepåvirkede i tiden hvor sagen kommer frem og efterforskes. I denne fase har forældrene stort behov for at vide og opleve, at der handles professionelt og kompetent fra kommunens side, så de kan koncentrere kræfterne om deres barn og sig selv. I den konkrete sag havde kommunen sørget for psykologbestand fra såvel Falck og PPR. Forældrene betoner i deres vurdering af det tilbud de fik, specifikt behovet for, at børnefaglig specialviden (vedr. seksuelle overgreb mod børn) er til rådighed i den første information om sagen. Det giver tryghed at man møder en ekspertise, der har erfaring med og kan håndtere de mekanismer og følelser sager om seksuelle overgreb kan sætte i gang.

”Vi skal have en psykolog, som kan fortælle os, at det vi gennemlever, er helt normalt, for vi ser spøgelse over det hele.” (forælder)”

¹² Selv om brevet blot omtaler ”en medarbejder” er ingen af forældrene på det tidspunkt hvor de modtager brevet i tvivl om, at der er tale om den pågældende pædagogmedhjælper, som har været fraværende de seneste tre uger.

”Nogen som ved hvad det er der sker inde i hovedet på forældrene, for vi andre [medarbejderne på institutionen] har ikke den fjerneste anelse om det. Vi har jo aldrig prøvet det før.” (ansat på institutionen)

Stort set alle de interviewede forældre giver udtryk for, at de undervejs i forløbet har været meget glade for den hjælp, de har fået tilbudt via Rådgivningscentret Langenæs¹³. Men forældrene påpeger også, at hjælpen kom alt for sent, og at der ved det første informationsmøde kunne være behov for Rådgivningscentrets specialviden, for at berolige de kriseprægede forældre.

”Vi skulle have været hos Langenæs fra starten af. De havde jo det store overblik over hvad det var vi sad og følte. (forælder)

”Det er en ting der undrer mig rigtig rigtig meget, og det er at navnet Langenæs først dukker op på et forældremøde hen i oktober, [...] Der forstår jeg ikke, at man ikke som forvaltning har helt fuldstændig styr på, hvad man har af mulighed for at hjælpe folk.” (forælder)

”Man har brug for nogen, som anerkender behovet for hjælp og tager kvalificeret over. At kommunen rækker ud i stedet for, at de skal have armen helt op i ryggen, før der sker noget.” (forælder)

”Det bør være kommunen og ikke forældre, som er frembrusende [i forhold til at hente hjælp fra specialiserede instanser]” (forælder).

Det er en generel erfaring fra sager af denne karakter, at barnets helingsproces hænger nøje sammen med forældrenes håndtering af sagen samt af deres forælderrolle i den givne situation¹⁴. En hurtig kvalificeret støtte til forældrene vil i de fleste tilfælde også være den bedste støtte for barnet – uanset om det på det pågældende tidspunkt er afklaret/bevist om de seksuelle overgreb har fundet sted eller ej.

Endvidere påpeger mange forældre, med henblik på læring fremadrettet i disse sager, det centrale i, at hjælpen og støtten til forældre skal være der - også hvis det kun drejer sig om ét barn/forælderpar, og ikke som her involverer flere børn/en større forældregruppe. I den

¹³ Rådgivningscenter Langenæs er et ambulanset rådgivnings- og terapeutisk tilbud til børn, unge, deres familie og netværk. Organisatorisk er Rådgivningscentret en del af en del af Himmelbjergets Børn og Unge Center, der også omfatter Himmelbjerggården, som er forankret i Region Midtjylland. Rådgivningscentret har en mangeårig ekspertise (fra amtet) i forhold til seksuelle overgreb mod børn.

¹⁴ Se eksempelvis Bådsgaard og Rathje (2006): ”Behandling til forældre til børn udsat for seksuelt overgreb”, i Mehlbye og Hammershøi (red) ”Seksuelle overgreb mod børn og unge. En antologi om forebyggelse og behandling”, akf forlaget 2006

konkrete sag har dele af forældregruppen oplevet, at de på centrale områder har formået at stå sammen og presse på over for kommunen:

”[Hjælpen] skal ikke afhænge af antallet er børn som er involveret, for det med, at vi har haft hinanden, det har været guld værd som forældregruppe. Vi har kunnet dele frustrationer og også indimellem skabt humor omkring det hele. Men når man sidder alene har man ikke den mulighed – og så er det jo endnu vigtigere at kommunen træder i karakter.” (forældre)

Støtte til medarbejdere/ansatte på institutionen

Mistanken om, at en medarbejder har begået seksuelle overgreb mod børn på institutionen, rammer de tilbageværende medarbejdere meget hårdt. I den konkrete sag oplever medarbejderne situationen meget kaotisk i sagens indledende fase. Som det ofte er tilfældet i disse sager, vender forældrene en del af deres frustrationer, sorg og vrede mod institutionens ledelse og medarbejdere, fordi de ikke har formået at passe godt nok på børnene. Samtidig er medarbejderne selv ramt af chok og skyldfølelse over at en kollega, som de måske har arbejdet med i længere tid - muligvis - har svigtet ikke bare børnenes, men alles tillid så groft i institutionen.

På grund af flere sammenfaldende faktorer, som betød rokering af forskellige medarbejdere inden for Børn og Unge (fratrådt, holdt ferie eller havde vikariende funktioner), følte institutionens medarbejdere, at de stod meget alene, da der efter de tre ugers belastende påtvunget tavshed endelig kom information ud til forældrene.

”Vi stod uden ledere og skulle møde de forældre” (ansat på institutionen)

På trods af at kommunen forholdsvis hurtigt iværksatte tiltag, der skulle støtte medarbejderne på institutionen, fremhæver flere medarbejdere, at de i den akutte fase har oplevet en udtalt manglende støtte fra forvaltningen:

”Jeg følte mig overhovedet ikke på noget tidspunkt overbevist om at forvaltningen var der for os. De var overhovedet ikke der, hvor jeg var. De forstod slet, slet ikke alvoren i situationen, de forstod overhovedet ikke, at de her forældre, de skulle simpelthen have noget hjælp, og det skulle være lige nu. Der skulle snakkes med dem, de skulle have hjælp til hvordan de håndterede børnene, hvordan de snakkede med børnene. De havde ikke begreb om, hvad det var, der var i gang her.” (ansat på institutionen)

Flere medarbejdere fortæller, at sagen påvirker dem dybt. Nogle har konstant forstyrrende tanker om hele sagen. Nogle har svært ved at gå uden for en dør af frygt for at møde forældrene. Andre føler, at de ikke længere kan stole på nogen. Især er det for nogle et problem, at de som ansatte ikke var så velinformerede som forældrene, og da anbefalingerne var, at der i starten ikke skulle arrangeres møder med forældrene, blev det næsten umuligt at udveksle væsentlige informationer.

Efter den akutte fase iværksætter Forvaltningen tiltag, der skal støtte institutionen og aflaste medarbejderne, herunder ekstra personaleressourcer i en periode. Flere af disse tiltag bliver positivt omtalt af medarbejderne. Medarbejdernes gennemgående oplevelse er imidlertid, at en tilstrækkelig støtte og konkret aflastning til medarbejdere på institutionen kom for sent. Flere foreslår at kommunen f.eks. får en form for task-force, som kan sendes ud til institutioner, der befinder sig i en sådan krisesituation for simpelthen at overtage håndteringen af sagen.

Flere blandt såvel medarbejdere som forældre påpeger, at institutionens leder, uanset vedkommendes ledelsesmæssige ansvar i sagen, ikke fik den fornødne støtte til at håndtere den første kaotiske fase:

”Der er aldrig nogensinde nogen leder, der skal stå alene med ansvaret for sådan noget her. Det burde forbydes at [en leder] står så alene overfor forældrene i den situation. (ansat på institutionen)

Støtte til børnene

Mens sagen efterforskes, er det særdeles vigtigt at huske at have fokus på børnene, og på hvordan man bedst muligt støtter det enkelte barn. Som det er fremgået ovenfor er en central læring fra sagsforløbet, at såvel forældre som medarbejdere befinder sig i en form for krisetilstand. Samtidig er der enighed om, at hverdagen så vidt muligt skal fortsætte i institutionen og planlagte aktiviteter med børnene skal gennemføres.

Forældre og medarbejdere forsøger at få børnenes hverdag til så vidt muligt at fortsætte som den plejer. Et dilemma er imidlertid, at personalet ikke ved – og ikke automatisk får kendskab til - hvilke børn, der er involveret i sagen. Medarbejdere omtaler det som vanskeligt at skulle tage i mod børnene, uden at vide hvilke børn der eventuelt er involveret i sagen. Og flere forældre synes ligeledes, at det var problematisk at pædagogerne ikke vidste, at deres barn var involveret.

”Problemet har jo været indtil retssagen.. den enkelte pædagog har jo stadigvæk ikke vidst hverken omfanget eller hvem det har været. Vi [forældrene] har selv henvendt os og sagt, prøv og hør, hvis vi er lidt mærkelige og lidt skeptiske overfor jer, så er det fordi [vores barn] er med i den her sag.” (forælder)

”Jeg synes det var træls at pædagogerne ikke vidste hvilke børn der er involveret. [...] De står jo faktisk og skal tage imod børnene mandag morgen. Måske skulle man lave et eller andet møde, hvor de blev kort informeret om hvilke børn, der var involveret og i hvilken grad måske.” (forælder)

Ifølge Forvaltningsloven har man som udgangspunkt tavshedspligt, og forældrene skal derfor give deres tilladelse til, at der videregives oplysninger om barnet. Det er derfor vigtigt, at forvaltningen opfordrer forældrene til at give samtykke til, at barnets pædagoger i institutionen får kendskab til relevante oplysninger af hensyn til at sikre den bedste varetagelse af barnets omsorgsbehov. En sådan opfordring kan med fordel gives allerede på tidspunktet for det forældremøde, hvor kommunen informerer forældrene om, at en ansat er mistænkt for at have begået seksuelle overgreb i institutionen

Den konkrete vurdering af hvorvidt og hvornår man vil opfordre forældrene til dette (evt. efter at børnene er videoafhørt) bør under alle omstændigheder drøftes med politiet, for at sikre at pædagogernes kendskab til hvilke børn, der er omfattet af en mistanke, ikke på nogen måde kan få negativ indflydelse på restsagens forløb.

Manglende koordinering af støtte og behandling til forældrene

Ansatte i forvaltningen erkendte et stykke ind i sagsforløbet, at den faglige støtte forældrene havde fået tilbudt var utilstrækkelig – og at en optimal, fagligt kompetent støtte til forældrene dermed kom for sent. Det spiller ind i denne sammenhæng, at der hos forskellige medarbejdere i Børn og Unge forvaltningen ikke var det fornødne kendskab til

Rådgivningscenteret Langenæs og centrets kompetencer. Ligeledes fremhæver flere forældre at henvisningen til Rådgivningscenteret Langenæs blev problematiseret fordi Børn og Unge-forvaltningen ikke selv kunne henvise direkte hertil, men at det skulle gå via Sociale Forhold & Beskæftigelse, eftersom det formelt set var dem, der visiterede til foranstaltninger i henhold til Serviceloven. Dette krævede at forældre skulle igennem samtaler osv. i socialforvaltningens regi, hvilket set fra forældrenes synspunkt var en unødvendig omstændig proces. Kommunen fik dog etableret en aftale, så det i den konkrete sag blev muligt at henvise direkte til Langenæs fra Børn og Unge. Ifølge oplysninger fra Århus Kommune er kompetencen til at henvise til Langenæs, på baggrund af erfaringerne fra den konkrete sag, nu ændret, så det fremover er muligt at visitere direkte fra Børn og Unge i tilsvarende sager.

Eksemplet illustrerer imidlertid en generel problemstilling vedrørende Århus Kommunes beredskab i forhold til seksuelle overgreb mod børn, som Århus Kommune også fremadrettet bør være meget opmærksom på at udbedre. Det understreger nemlig betydningen af, at kommunens beredskab skal være koordineret på tværs af den organisatoriske struktur. Århus Kommunes er organiseret ud fra en struktur med seks magistratsafdelinger, herunder en Magistratsafdeling for Børn og Unge (hvor Børn og Unge Forvaltningen er forankret) og en Magistratsafdeling for Sociale forhold og Beskæftigelse (hvor Socialforvaltningen er forankret). De to forvaltninger er på hver sin måde involveret i den konkrete sag, blandt andet deltog sagsbehandlere fra Socialforvaltningen ved videoafhøringen af børnene, men de centrale nøglepersoner i de respektive forvaltninger har ikke automatisk adgang til at udveksle de oplysninger, der tilflyder dem under sagen. Som udgangspunkt håndteres sager vedr. mistanke om seksuelle overgreb i institutioner (også kaldet krænker-sager) i Børn og Unge Forvaltningen, mens sager hvor der er mistanke om seksuelle overgreb i familien håndteres af Socialforvaltningen. Århus Kommune kunne med fordel udvikle et samlet beredskab mod seksuelle overgreb mod børn, der sammentænker kommunens samlede (special)viden på feltet og koordinerer de centrale arbejdsgange og muligheder for at udveksle information.

Ligeledes vil det være oplagt at koordinere indsatsen i forhold til forebyggelse og tidlig opsporing, da fagpersoner i Århus Kommunens daginstitutioner skal være fagligt klædt på til at opspore *både* de børn der evt. udsættes for seksuelle overgreb fra en ansats side *og* de børn der udsættes for seksuelle overgreb i familien eller af andre i barnets netværk. Det er således vigtigt at medarbejderne i kommunes institutioner også er bekendt med retningslinier og procedurer for håndtering af en mistanke om seksuelle overgreb mod et barn, hvor mistanken enten ikke retter sig mod en bestemt person eller mod en person i barnets familie/netværk.

Den tværfaglige koordinering – procedurer og retningslinier

Afklaring af opgave-, rolle- og ansvarsfordeling mellem forvaltning og politi

Som omtalt ovenfor er der i den konkrete sagshåndtering flere proceduremæssige forhold og uklarheder der får en uhensigtsmæssig indflydelse på den indledningsvise håndtering af den konkrete mistankesag.

Interviews med ansatte i forvaltningen peger på, at frygt for at forplumre retssagen har spillet ind på kommunens handlinger under forløbet. Samtidig kan der være en potentiel interesse konflikt mellem kommunens og politiets håndtering af sagen i den tidlige fase.

Politiet vil gerne have ro til at foretage de nødvendige undersøgelser og holde kortene tæt til kroppen, mens kommunen bliver mødt med en stærk forventning fra forældre, medarbejdere og evt. medierne om at informere åbent og om at handle i sagen. To vigtige læringspunkter knytter sig til denne problemstilling:

- Når der er truffet beslutning om at politianmelde en sag er det vigtigt at være opmærksom på at sagen hermed følger *to spor*, der ikke nødvendigvis udvikler sig parallelt. Det ene spor vedrører den politimæssige efterforskning med henblik på en evt. straffesag. Det andet spor vedrører det kommunale beredskabs afdækning af hvilke behov for information, støtte og behandling de involverede parter i sagen har, samt udarbejdelsen af en plan for gennemførelsen af de nødvendige støtteforanstaltninger i sagen. Når eller hvis de to spor kommer i konflikt med hinanden, vil hensynet til den politimæssige efterforskning som grundregel gå forud for f.eks. et barns behandlingsbehov, således at videoafhøringen kommer før behandling af barnet.
- Kommunen og politiet bør så tidligt i forløbet som muligt koordinere deres handlinger tæt og gennem hele sagsforløbet opretholde en tæt koordinering. Lige så vigtigt som det er at adskille de to spor, og de forskellige roller og opgaver som hhv. politiet og kommunen har i disse sager, lige så vigtigt er det at fastholde den fælles koordinering og gensidige orientering undervejs.

Et af de dilemmaer som også gør sig gældende for kommunen er ”hensynet til den mistænkte medarbejder”:

”Manden var uskyldig indtil andet er bevist. Han bliver varetægtsfængslet. Vi skal passe på som kommune, hvad vi kan og ikke kan. Vi skal ikke udtale os om noget som helst (ansat i forvaltningen)

Et andet dilemma der gør sig gældende i tilknytning hertil er at forvaltningen ikke automatisk har adgang til de samme informationer som politiet – og forældrene – har om efterforskningen af sagen.

”Problemet er jo også at den viden, som de her forældre har haft via det der er afgivet til afhøring, den var jo ikke kendt af os, som skulle disponere. [Vi] vidste ikke andet end det, som [vi] kunne læse i pressen, hvad der var foregået, vel. Det er jo hemmeligt. Så forældrene er i den situation, at de tror systemet ved noget, som systemet bare ikke ved.” (ansat i forvaltningen)

”Der opstår sådan en kluft mellem hvad de [forældrene] gik rundt og oplevede, og det vi [forvaltningen] sad med. [Indholdet af hvad børnene har været udsat for] får [vi] jo først at vide når retssagen kører (ansat i forvaltningen).

Gensidige informationsmøder med forældre kan være en mulighed, idet forældre godt i overordnede træk kan orientere forvaltningen om deres barns involvering i sagen. Igen er det vigtigt, at der tages det fornødne hensyn til retssagen, så udvekslingen af informationer ikke griber forstyrrende her ind på.

Kommunens interne koordinering af sagshåndtering

Sager, hvor der er mistanke om at der er begået seksuelle overgreb i en daginstitution, er pr. definition vanskelige sager, der – som det er fremgået – involverer mange dilemmaer. Forløbet i den konkrete institution viser meget godt, at det er af største betydning, at de beslutninger der indledningsvis træffes i sagen, er de rigtige – og derfor er det også vigtigt,

at der er flere med til at træffe dem. Jo mere kvalificeret tværfagligt fundament at træffe afgørelser ud fra jo bedre.

I den konkrete sag har koordineringen båret præg af, at en nye ledelsesstruktur endnu ikke var indarbejdet i den instruks, som Århus Kommune havde for håndteringen af disse sager.

”Det var jo også en ny struktur. Jeg kendte jo faktisk ikke de mennesker[i forvaltningen].” (ansat på institutionen)

De seneste år er der i Århus Kommune foretaget en del strukturændringer, bl.a. etableringen af en ny Børn og Unge Magistrat. I januar 2007 indførte Århus Kommune strukturændringer for daginstitutionsområdet og dagplejen, som bl.a. indebar at daginstitutioner og dagplejeafdelinger nu samdrives som ligeværdige tilbud under ledelse af en fælles dagtilbudsleder med reference til en områdechef.

I det tidligere Børn og Unge var der udarbejdet en kortfattet ”Vejledning ved mistanke om seksuelle overgreb i daginstitutioner”. Denne vejledning var stadig gældende, men ikke opdateret i forhold til den nye struktur. Det gav sig blandt andet udslag i en vis uklarhed blandt flere medarbejdere, over hvilken rolle og kompetence det tidligere specialteam havde i den nye struktur. At de beskrevne retningslinier ikke var forankret i den nye struktur forårsagede uklarhed i sagens indledende fase. Noget tyder på at kompetenceafklaringen ikke var tydelig for en række af de personer der skulle agere i sagen:

”[Klar kompetencefordeling] er meget afhængig af, at de mennesker som er ude på linien har forståelse af, hvor man går hen med hvilke typer af spørgsmål. Og den forståelse den tror jeg ikke har været der [da den konkrete sag startede], eller rettere, det er jeg sikker på den ikke har, da organisationen var helt ny. [Forståelsen] er andet sted nu og personkendskabet er ved at være etableret og det vil sige, at så kan man få kontakterne på den måde også”. (ansat i forvaltningen)

”Forvaltningen var ikke klædt godt nok på. Der var en gammel beskrivelse fra Børn og Unge, den lå på nettet, men ikke konkret hjælp at hente, når man reelt stod med en sag” (ansat i forvaltningen).

Et tættere person kendskab har muligvis gjort at retningslinierne har fungeret mere smidigt tidligere. Ikke mindst fremhæves det, at samarbejdet med politiet tidligere – i andre sager – har været tættere koordineret, hvilket bl.a. begrundes i, at der har været et tæt personkendskab mellem de involverede parter.

Den faglige tilgang til sagshåndteringen – erfaring med sagstypen

Århus Kommune har ligesom mange andre kommuner i en række tilfælde måtte konstatere, at den henvendelse de fik fra bekymrede forældre om (mistanke om) krænkende adfærd mod deres barn, viste sig at være ubegrundet eller uden substantielt indhold. Et stort antal sager er blevet afklaret som ”misforståelses-sager”, i en del tilfælde yderligere begrundet som ”kulturelle misforståelser”. En erfaring fra sådanne sager kan være, at selv om en undersøgelse (evt. i samarbejde med politiet) afdækker, at der ikke er begået krænkelse mod et barn, kan det ske, at den mistanke der har været rejst får omfattende konsekvenser for den pågældende medarbejder. I yderste konsekvens kan det ske at medarbejderen ikke - selv efter at være rensset for mistanke - kan vende tilbage til sin arbejdsplads.

Det er vigtigt at fagpersoner er opmærksomme på, at man meget sjældent opnår ”vished” i disse mistanke-sager. Derfor er det vigtigt rent fagligt og arbejdsmæssigt at kunne balancere

tvivlen og ikke primært være optaget af at afgøre, om der er noget i sagen eller ej. En faglig tænkning der hele tiden forholder sig undersøgende og åbent (og ikke dømmende) i sin anskuelse.

”Jeg havde ikke forestillet mig sådan noget kunne have det omfang i en århusiansk – eller dansk- daginstitution. Det blev ligesom min indgang til det. [...] Jeg havde fået at vide [...] at i de fleste tilfælde, så var der ikke noget om sådan noget her, ni ud af ti blev der nævnt, det sagde politiet også, ni ud af ti. Jeg ved ikke, hvor man har sådan noget fra, men i ni ud af ti tilfælde, så er der ikke noget om det”. (ansat i forvaltningen)

Det er rigtigt at omfanget af sager hvor børn udsættes for seksuelle overgreb af en ansat i en daginstitution vurderes at være relativt lavt – set i forhold til det samlede omfang af seksuelle overgreb mod børn og unge¹⁵. Det er imidlertid en vigtig faglig udfordring, at sikre at man ikke udvikler tunnelsyn i disse sager, eller at bias eller tidligere erfaringer med sagstypen ikke bliver styrende for håndtering af de konkrete sager.

Pressen

Seksuelle overgreb mod børn er godt nyhedsstof i medierne. Og pressen spiller ofte en fremtrædende rolle i sager af denne karakter, hvilket den også har gjort i den pågældende sag. Flere gange under sagen, som under det første informationsmøde med forældrene, holdt pressen udenfor og ventede – hvilket blot illustrerer pressens meget direkte tilstedeværelse som medspiller i sagen. (eller modspiller, afhængigt af hvilket perspektiv man anlægger). Kommunen/forvaltningen vil ofte stå for skud i pressens dækning af sagen og det er derfor vigtigt, at kommunen har en klar pressestrategi, som besluttes så tidligt i sagen som muligt (og løbende justeres). Endnu vigtigere er det dog at kommunen er opmærksom på at yde beskyttelse af først og fremmest de børn, familier, mistænkte mv. som sagen omhandler. Men også for ansatte på institutionen har pressens tilstedeværelse til tider været en meget konkret belastningsfaktor:

Der var jo presse næsten hver dag i den periode. Vi skulle jo løbe rundt ude på legepladsen og få de børn ind når [pressen] kom kørende, for de skulle jo ikke tage billeder af børnene ude på legepladsen. Vi var jaget vildt. Og vi kunne jo se når den [fernsynsvognen] kom kørende. (ansat på institutionen)

¹⁵ Se fx Dines Andersen (2003) *Når mistanken opstår. Samarbejdet mellem forældre og professionelle ved mistanke om seksuelle overgreb mod børn i daginstitutioner*. Socialforskningsinstituttet 03:12, København 2003.

4. EFTER – DILEMMAER OG PROBLEMSTILLINGER I FORHOLD TIL OPFØLGNING PÅ EN SAG

Behovet for opfølgning og forsoning mellem de ansatte på institutionen og forældrene

Flere forældre og medarbejdere giver udtryk for, at det har været svært at genetablere et godt og trygt forhold til hinanden. Dialogen har for enkelte været helt fraværende og for mange ganske sparsom. Nogle medarbejdere har forladt institutionen og en del forældre har ikke længere deres barn i den pågældende institution, primært fordi børnene nu går i skole. Men flere ser på tværs af disse forskelle et behov for en form for forsonings-møde.

”Jeg har aldrig tidligere haft et behov for at [pædagogerne] skulle sige undskyld til mig. Jeg har fuld tillid til at alle gør deres arbejde så godt, som de overhovedet kan, med det de nu har i sig. Men jeg tænker [hvis det var mig der var pædagog], at jeg ville sige: ”jeg er simpelthen ked af, at det skete et sted, hvor jeg arbejdede”. Det mangler jeg faktisk. Jeg tror godt, jeg vil have, at de siger det til mig. Der mangler vi lidt et møde mellem pædagogerne og forældrene. Jeg kan ikke se, hvordan det skal lade sig gøre, fordi der har været så meget ulmende vrede mellem os. [...] Men jeg tror behovet er der. (forælder)

Flere medarbejdere i institutionen giver – her ni måneder efter - udtryk for et behov for opfølgning i forhold til det de har været igennem:

”Jeg har været i krise lige så meget, som mange af forældrene har det. Ikke fordi jeg vil sammenligne det, for det er ikke mit barn det er gået ud over, men den der følelse af at være blevet svigtet og røvendt af en kollega, som man troede man kunne stole på. Det er simpelthen noget af det vildeste..., man kan slet ikke forestille sig det før man står i situationen.” (ansat på institutionen).

”Jeg har ganske enkelt følt mig tabt på gulvet”. (ansat på institutionen)

Flere overvejer deres fremtid inden for pædagogfaget:

”Jeg har mistet tilliden til andre mennesker, når jeg skal stole på deres medvirken til, at jeg kan gøre mit arbejde”. (ansat på institutionen)

Medarbejdernes erfaringer understreger behovet for at personalet på institutionen får den fornødne krisebehandling, hvis de skal være i stand til at tage vare på børnene i hverdagen, mens sagen står på. I den konkrete sag har personalet fået tilbudt krisehjælp, men medarbejdernes generelle oplevelse er, at hjælpen kom for sent og ikke i tilstrækkelig grad har rettet sig mod den samlede medarbejdergruppe.

Opfølgning – også i forhold til hverdagen i et lokalsamfund

I den konkrete sag er der tale om en institution i et lille lokalsamfund, hvor flere både nuværende og tidligere medarbejdere selv bor i lokalområdet. Der er eksempler på medarbejdere, der har oplevet mødet med forældre, eksempelvis i forbindelse med egne indkøb, som en stor belastning. Flere medarbejdere har bevidst holdt sig mere (eller helt) hjemme i perioder for ikke at møde vrede og frustrerede forældre. Flere medarbejdere udtrykker på den baggrund behov for hjælp til en form for forsoning med det, der er sket.

Jeg oplever at nogen [forældre] stadig ikke vil se mig i øjnene [8 måneder efter]. Jeg kan godt selv se alle i øjnene nu. Og jeg hilser på alle. Og det bliver jeg ved med. Men jeg

respekterer, at der er nogen der stadig er det sted [hvor de ikke kan]. Og det kan jeg kun alt for godt forstå. Jeg håber bare de finder fred. Det er egentlig mit største ønske for de forældre, for det er jo forfærdeligt for dem. (ansat på institutionen)

Støtte til børnene fremadrettet

Flere forældre understreger vigtigheden af, at der er åbenhed om det der er sket, hvis børnene tager det op. Omgivelsernes reaktioner, på det barnet siger eller gør, er vigtig for barnets forsøg på at bearbejde sine oplevelser, hvad enten barnet tager det op derhjemme, i institutionen, skolen eller SFO'en. Derfor er et vigtigt element i den løbende opfølgning og støtte til børnene, at såvel forældrene som de fagpersoner, der har med børnene at gøre i hverdagen, er klædt på til at give barnet en kvalificeret støtte. I den forbindelse er det også vigtigt at omgivelserne ikke bidrager til at fastholde børnene i rollen som "et seksuelt misbrugt barn".

"Det er vigtigt at [barnet udsat for overgreb] får lov til at være barn, uden at det kommer til at påvirke [barnets] hverdag, uden at [barnet] har det der stempel i panden. Det er det vigtige i, at man kan forholde sig åbent til det, der er sket, men uden at se spøgelser overalt. (forælder)

Enkelte forældre udtrykker bekymring over de skadevirkninger, der evt. først viser sig når børnene bliver ældre.

"Jeg kan da godt være lidt bekymret for [barnet] når [det] bliver ældre og pludselig kan se nogle ligheder, når [barnet] bliver teenager og tænker "hov, det her er da lidt mærkeligt, det har jeg prøvet før". Så jeg kan da godt blive lidt bekymret for, at [barnet] ikke har haft nogen reaktioner lige nu, men at de nok kommer senere". (forælder)

"Vores bekymring har gået på, altså [vores barns] normalbegreber er blevet rykket i en grad som vi på en eller anden måde skal have sat tilbage til normalperspektiv igen. Og vores bekymring har jo ligget i at [vores barn] ville kunne komme til at gøre nogen ting ved andre børn, fordi [barnet] tror det er normal praksis, og egentlig gå hen og blive en mini-krænker selv, uden at ville det" (forælder)

Afhængigt af overgrebenes omfang og varighed kan der være behov for en senere rådgivningsmæssig eller behandlingsmæssig indsats over for de børn, som har været ofre for overgreb. Der er derfor behov for, at forældrene bliver orienteret om mulighederne for at vende tilbage til fornyet rådgivning på et senere tidspunkt.

Opfølgning i forhold til børnene i skoleregi

En større gruppe børn fra den tidligere institution begyndte efter sommerferien i skole og SFO. Som udgangspunkt var medarbejdere blevet rådgivet til at modtage disse børn som "helt friske børn" – lige som alle andre børn. Flere af børnene reagerede imidlertid anderledes og, ifølge lærere og SFO-medarbejdere, påfaldende i en grad, så man vurderede et behov for at blive klædt yderligere på til konkret at støtte børnene i hverdagen.

"Vi bemærkede meget hurtigt at børnene fra den pågældende institution de var utrolig meget i grupper sammen og de passede ufattelig meget på hinanden og de lukkede os ikke ind. [...] og specielt hos pigerne var det helt tydeligt at de ikke var åbne overfor os. Først hen i november begynder de at kalde på os og bede om hjælp. (ansat i skoleregi)

Via Rådgivningscenteret Langenæs blev der foretaget en faglig opfølgning i forhold til de konkrete fagpersoner, der i hverdagen havde kontakt med nogle af de involverede i enten

børnehave, skole eller SFO. Det er oplevelsen fra flere fagpersoner, at denne faglige opmærksomhed og opfølgning på børnene har været helt nødvendig for deres mulighed for at kunne støtte såvel børnene som forældrene og arbejde på at genoprette den tillid, som mange af dem tydeligvis har mistet.

Erfaringerne fra skole og SFO viser endvidere, at børnene reagerer meget forskelligt på de krænkelser de har været udsat for. Derfor er det vigtigt, at man ikke som fagperson er præget af stereotype forestillinger om, hvordan børnene vil reagere. Det betragtes først og fremmest som en pædagogisk opgave at støtte børnene i hverdagen:

”Vi får at vide at disse børns grænser er lagt ned og at vi skal hjælpe dem med at rejse dem igen” (ansat i skoleregi)

Indsatser der retter sig mod opfølgning i fht. medarbejdere på institutionen

Flere medarbejdere efterlyser en indsats fra forvaltningens side i forhold til at støtte personalet i den efterfølgende tid efter sagens akutte fase:

”Det, der kunne have været godt, var hvis personalet havde haft en ambassadør, en der blev sat på personalegruppen med det samme og fik lov at følge den personalegruppe. Ikke bare de første 14 dage. Også et halv år efter. En der kunne samle personalet og sige: ok nu er der gået et halvt år, hvordan har I det nu? Det kunne være mit drømmescenarie. [...] En som ikke er filtret ind i sagen med forældre og børnene, men som bare er for personalet og som man kan få luft overfor. Og som kunne samle lidt op på dem der røg ned, så folk ikke bare fik lov at svæve. (ansat på institutionen)

Flere medarbejdere, både fra institutionen og i forvaltningen, giver også udtryk for, at det har været en stor belastning at deltage i de tjenestelige undersøgelser der fulgte i kølvandet på sagen. Flere medarbejdere udtaler kritik om måden undersøgelsen blev gennemført på.

Det er derfor en vigtig læring, at der efter en sag af denne type også skal udarbejdes nogle planer for hjælp eller rehabilitering af de medarbejdere, som er blevet belastet af forløbet.

5. ET LEVENDE KOMMUNALT VIDENSBEREDSKAB

I dette kapitel følger en række opsummerende, fremadrettede anbefalinger til et levende beredskab i Århus Kommune. Udtrykket ”et levende beredskab¹⁶” refererer til et sammenhængende beredskab der er forankret i og afspejler den til enhver tid gældende kommunale organisation. I den forbindelse kan det være et vigtigt udgangspunkt, at et beredskab i forhold til håndtering af sager om (mistanke om) seksuelle overgreb mod børn i daginstitutioner sammentænkes med et beredskab mod seksuelle overgreb mod børn og unge som helhed. Århus Kommune har organiseret sig således at Børn og Ungeforvaltningen og Socialforvaltningen organisatorisk er forankret i hver sin magistrat. I socialforvaltningen ligger væsentlige erfaringer med at håndtere sager, der involverer seksuelle overgreb, og det giver fagligt set god mening at sammentænke de forskellige kompetencer i et beredskab der trækker på og koordinerer på tværs af den samlede kommunale organisation. Der skal være et tæt tværfagligt og tværsektorielt samarbejde til stede i en kommune, hvis man skal kunne imødegå den kritik, der er rejst i forhold til den konkrete sag. En måde at sikre et velfungerende tværfagligt og tværsektorielt samarbejde kan være etableringen af et ”specialist-team” der har specialviden i forhold til temaet seksuelle overgreb mod børn og håndteringen af sager, der involverer denne problemstilling. Med henblik på at kvalificere gruppens arbejde er det vigtigt, at der både afholdes ad hoc møder (når der er en konkret sag) og fast møder der har fokus på videndeling og erfaringsudveksling blandt de relevante fagpersoner. Ikke mindst samarbejdet med politiet kunne kvalificeres i et sådan formaliseret mødeforum, hvor der også ville være mulighed for at samle op på de erfaringer, man har gjort sig i konkrete sager.

Herudover er det også vigtigt, at de forebyggende tiltag i forhold til daginstitutioner ikke kun retter sig mod at opspore seksuelle overgreb begået af en ansat, men også mod at opspore børn og unge der udsættes for seksuelle overgreb i hjemmet eller af andre voksne.

Denne rapport har på grund af den konkrete sag fokus på daginstitutionerne, men det vil være vigtigt også at indtænke f.eks. dagplejeområdet i en helhedsplan om forebyggelse.

Endelig bør et beredskab altid have et trefoldigt fokus, så det både forholder sig til før, under og efter en (mistanke)-sag om seksuelle overgreb. *Før-indsatser* retter sig mod forebyggelse og tidlig opsporing af seksuelle overgreb mod børn, *Under-indsatser* retter sig mod håndtering af en konkret (mistanke)-sag om seksuelle overgreb og *Efter-indsatser* retter sig mod opfølgningen på en sag om seksuelle overgreb.

I det følgende oplistes væsentlige elementer som Århus Kommunes bør være opmærksomme på i deres fremtidige organisering og beredskab på området.

¹⁶ Se ”Seksuelle overgreb og fysisk/psykisk vold. Inspirationskatalog til udarbejdelse af et skriftligt kommunalt beredskab. SISO2005, www.siso-boern.dk

Før

Tiden før en mistanke eller konkret viden om seksuelt overgreb opstår, handler i høj grad om forebyggelse. Et aktivt og levende vidensberedskab, der altid er opdateret og klar til brug er et væsentligt element heri, men god forebyggelse på området kan og bør finde sted på flere fronter, bl.a.:

- I det daglige møde med børn og unge, integreret i samtale, samvær og undervisning.
- Gennem gode procedurer (der understøttes af personalepolitikken) ved ansættelse af personale i dag- og døgntilbud. Ligeledes beskrivne procedurer for underretningspligt og notatpligt ved forældrehenvendelser eller andre observationer vedr. børnene.
- Gennem bevidst integrering af temaet overgreb mod børn i den pædagogiske praksis og i forskellige faglige fora (herunder personalemøder, temadage). En faglig kvalificering af ansatte bør bl.a. omfatte viden om mulige tegn og signaler på seksuelle overgreb, samt viden om grooming.
- Gennem særlig støtte og hjælp til forælderrollen, hvor der er behov for det.

Procedurer for håndtering af forældrehenvendelser bør også omfatte en opfølgning (bl.a. via opfølgningssamtale) på konkrete henvendelser, dels på et her-og-nu plan og dels efter et stykke tid (1-2 måneder).

Endvidere kan der med fordel udarbejdes konkrete redskaber til institutionerne, der kan lette og systematisere arbejdet med håndteringen af henvendelser og observationer, det være sig i form af observationsskemaer, cheklister mm.

Muligheden for ekstern faglig supervision - eksempelvis fra kommunens pædagogiske konsulent på området – kan ofte være en yderligere sikring af at minimere de bias der kan opstå i en arbejdspladskultur ("*den slags sker ikke her i vores institution/område*" eller "*vi kender jo hinanden/ det ville min kollega aldrig gøre*").

Endvidere er det vigtigt for den forebyggende indsats at den faglig viden på området vedligeholdes og opdateres løbende i form af efter- og videreuddannelse af såvel daginstitutionspersonale som særlige nøglepersoner.

Endelig er organisatorisk understøttelse af den faglige viden et helt centralt element på såvel institutions- som forvaltningsniveauet.

Implementering af faglig viden om seksuelle overgreb mod børn (ikke kun i institutioner men mod børn og unge generelt) i form af forebyggelsespolitikker, der indarbejdes i de daglige pædagogiske principper i det enkelte dagtilbud er en vigtig form for organisatorisk understøttelse. Forebyggelsespolitikker skal bl.a. afspejle grundige drøftelser af hvordan man skaber trygge, sikre, udviklende miljøer og rammer for børnene – og herunder forholder sig til, hvad det kræver af personalet (personligt, fagligt og organisatorisk).

Kommunen bør ligeledes sikre at ansættelsesprocedurer (herunder indhentning af børneattester og obligatorisk referencetagning) understøttes af en personalepolitik, der afspejler, at man er opmærksom på risikoen for (mistanker om) seksuelle overgreb, og at man derfor forpligter sig på (og er klædt på til) at handle når en problemstilling dukker op.

En forebyggelsespolitik der går hånd i hånd med personalepolitik, procedurer for hvordan man vedligeholder den fornødne faglige viden i organisationen samt en klar ansvars- og rollefordeling skaber den bedste organisatoriske understøttelse af den kommunale indsats for forebyggelse og tidlig opsporing af seksuelle overgreb i kommunale dagtilbud.

Under

Når der opstår mistanke eller viden om seksuelt overgreb mod et eller flere børn skal beredskabet:

- Give klare anvisninger på handling, kompetence og komandoveje
 - Det er vigtigt at beredskabet er overskueligt og klart beskrevet. Hvem indgår som kontaktpersoner i beredskabet, hvordan er opgave, kompetence og ansvarsfordelingen for de involverede.
- Give sikkerhed for at alt huskes i den ofte komplekse sagshåndtering
 - Dette kan evt. ske ved udarbejdelse af cheklister og spørgeguides som kan bidrage til en optimal afdækning af den foreliggende viden i sagen, samt skriftlighed herom
- Sikre at den kommunale forvaltnings håndtering af en sag ikke forsvinder i skyggen af en evt. politisag
 - Der skal tidligt i forløbet laves en plan over kommunens spor i sagshåndteringen, en plan som løbende koordineres med politiets spor. Det er vigtigt at kommunen ikke bliver handlingslammet pga. politisagen.
- Sikre at der under hele sagen er fokus på det eller de børn der er involveret
 - Beredskabet skal være med til at sikre at der ydes beskyttelse og støtte til det/de barn/børn, som mistanken berører. Det er vigtigt at man ikke mister sit fokus på barnet i løbet af sagen, selv om der er mange andre bolde i luften. Bl.a. er det vigtigt at have fokus på hvad der skal til for at dagligdagen med børnene (også dem der ikke er direkte berørt) kan komme til at fungere så normalt som muligt. Evt. låne ekstra medarbejdere fra andre institutioner.
- Sikre at der sættes ind med den nødvendige hjælp og støtte på kort sigt
 - Det er vigtigt at sikre et højt informationsniveau til forældre, herunder information om den politimæssige del af sagen (videoafhøring mm). Ligeledes at der sikres smidig og hurtig adgang til kvalificeret psykologhjælp, herunder krisehjælp til såvel børn som forældre, samt til berørte ansatte, herunder evt. mistænkt medarbejder.
- Sikre at der er en plan for information og samarbejde med pressen.

Sager, hvor der opstår mistanke om at en medarbejder har begået seksuelle overgreb mod et eller flere børn i en kommunal institution, er uafvendeligt behæftet med store dilemmaer, frustrationer og negative følelser. Dette gælder for såvel forældre, pædagoger som for andre personer, som spiller en rolle i sagens gang. Det kan opleves frustrerende for de involverede parter ikke at vide, hvorvidt mistanken er begrundet og i hvilket omfang, såvel som der eksisterer et dilemma i, at de forskellige aktører i sagen er omfattet af tavshedspligt og derfor ikke umiddelbart kan dele deres viden og frustrationer med hinanden.

Det er meget vigtigt, at der tidligt i forløbet tages højde for og hånd om de mange personlige tanker, følelser og frustrationer, da de ellers på utilsigtet vis kan påvirke og besværliggøre den nødvendige faglige håndtering af sagen. I værste fald kan denne del af

forløbet få traumatiserende konsekvenser i sig selv. Omvendt kan man sige, at hvis kommunen på forhånd er klædt på til at tackle de svære situationer, fordi man allerede har gennemtænkt en del af de problemstillinger der kan opstå og har etableret et beredskab, vil man meget lettere kunne håndtere problemerne undervejs og kompetent styre udviklingen, i stedet for at være i defensiven og blive styret af udviklingen. På den måde kan et levende beredskab bidrage til at begrænse de belastninger, som sager af denne karakter altid vil føre med sig.

Efter

Tiden efter en mistanke eller konkret viden om seksuelt overgreb handler i høj grad om opfølgning samt at sikre indsatsen på lang sigt.

- Overvejelser om og kendskab til hvilke foranstaltninger eller indsatser der kan bringes i anvendelse i forhold til barnet og i forhold til barnets familie
- Viden om hvilken hjælp der er til rådighed, når/ hvis barnet eller den unge får behov for hjælp fem eller ti år efter et seksuelt overgreb.
- Løbende opmærksomhed på supervision / psykologhjælp til ansatte, så de støttes bedst muligt i forhold til det påkrævede omsorgsarbejde i forhold til barnet og dets familie
- Evaluering af ethvert forløb med henblik på videndeling og på at justere beredskabet. En systematisk gennemgang af og opfølgning på sagsforløbet er med til at sikre, at viden og læring bringes med ind i fremtidige sagsforløb og medarbejdergrupper.